

Uluslararası
Kutadgu Bilig
Kurultayı

26-28 Eylül 2019

Türk Dil Kurumu Yayınları

Uluslararası
Kutadgu Bilig
Kurultayı

26-28 Eylül 2019
BİLDİRİLER

Ankara

Kutadgu Bilig’de Sözlü İletişim

Oğuz ERGENE*

Giriş

Kutadgu Bilig, özü itibarıyla devlet yönetimine, Karahanlılar dönemi Türk devlet yapısına yönelik kapsamlı bilgi, görüş ve yorumlar içeren önemli bir yapıttır. *Kutadgu Bilig*’in Türk dili, edebiyatı açısından taşıdığı değere koşut olarak Karahanlılar ekseninde Türk toplumunun sosyal düzeni, toplumsal yaşamı, kültürü, kültürel öğeleri vb. hakkında verdiği bilgiler de eserin günümüze dek önemini korumasını, disiplinler arası bir metin olarak değerlendirilmesini sağlamıştır.

Mesnevi nazım biçimiyle yazılan *Kutadgu Bilig*’de, kişi kadrosunun okuyucuya kimi görüşleri karşılıklı konuşmalar aracılığıyla iletmesi, belli ideallerin kahramanların birbiriyle kurduğu sözlü iletişimle aktarılması bir yöntem olarak benimsenmiştir. Farklı öneme, işleve sahip kişiler arasında gerçekleşen sözlü ve yazılı iletişimin aktarımı, edebî metinlerin önemli bir parçasıdır. Metinler arasında dönem, tür, kapsam, içerik, yazılış amacı, hedef kitle, yazar üslubu gibi yönlerden farklılıklar görülse de sosyalleşmenin gerektirdiği bireysel ve toplumsal paylaşımlar, kişilerin birbirine türlü yollarla iletildiği, aktardığı duygu, düşünce, istek, haber vb. öğeler, metnin kurgulanışında, biçimlenmesinde, olayların akışında belirleyici niteliktedir. Kişilerin sözlü etkileşimi, dört ana kahramanın (Kün Toğdı, Ay Toldı, Ögdülmiş, Odğurmuş) diyaloglarıyla örüntülenen *Kutadgu Bilig*’de ise eserin dokusunu oluşturmuştur.

Kutadgu Bilig’in karşılıklı konuşma, seslenme, soru-cevap vb. öğeleriyle yüklü bir metin olduğu görülmektedir. Barutcu Özönder’e göre *Kutadgu Bilig*’in bu yönüyle “döneminin Türk istişare geleneğini de” yansıttığı “çok güçlü bir biçimde” söylenebilir. Araştırmacı, bu edebî eserin “Türklerde iletişimin kültürel tarihinin araştırılması” açısından değerinin “Türk filoloji”sindeki değeriyle eşit düzeyde” olduğunu; metnin “kurgusuyla istişare etme, danışma, öğüt ve tavsiye verme geleneğine dair verdiği bol örneklerle karar vermenin ve bilginin naklinin görünümleri hakkında sonuç çıkarmamıza” olanak verdiğini ve bu bakımdan da “Türklerde modern istişare ve bilginin nakli kültürünün en kapsamlı örneği” olarak durduğunu belirtmiştir. Barutcu Özönder, ana kişilerin etkileşimlerinin “ya doğrudan, yani yüz yüze veya Kün Toğdı-Odğurmuş arasında birkaç kez olduğu gibi mektupla; uzaktan doğrudan iletişim şeklinde” kurgulandığını ve eserin ana bölümünü “birkaç mektup yoluyla olanlar dışında yüz yüze diyaloglar”ın kapladığını söyler. Nitekim “Kün Toğdı-Ay Toldı, Ay Toldı-Ögdülmiş, Kün

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, oguzergene@hotmail.com

Toğdı-Ögdülmiş, Ögdülmiş-Oğğurmuş, Kün Toğdı-Oğğurmuş arasında” gerçekleşen söz konusu diyaloglar, “karakterlerin temsil ettiklerine dayanarak kısaca *kut* diyalogları, *köni törü/adalet* diyalogları, *ukuš/akıl* diyalogları ve *akıbet* diyalogları” diye adlandırılabilir. Eserin dört ana kahramanı arasında gerçekleşen diyaloglarda, kişilerin ağırlıkları, rolleri ve statüleri de denk değildir; örneğin “Kün Toğdı ve Ögdülmiş, başkahramanların hepsi ile konuşan konumuna yerleşerek merkezde birbirlerine yaklaşırlar. Hükümdar Kün Toğdı ise hem asıl kahramanların hepsi ile konuştuğu hem de hemen her zaman konuşmayı açan ilk taraf olduğu için üst konuma yerleşir. Eserde farklı kişilerle konuşma trafiği en fazla olan başkarakter ise, Ögdülmiş’tir... Kün Toğdı-Ögdülmiş konuşmalarının çoğunda, konuşmayı başlatan taraf Kün Toğdı olsa bile diyalogun kontrolünü elinde tutan kişi Ögdülmiş’tir.” (Barutcu Özönder, 2018, s. 196-202).

Kutadgu Bilig’de sözlü iletişimin doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştiğine işaret eden Türkçe ve yabancı kökenli söz varlığı ürünleri kullanılmış; türlü adlardan, eylemlerden, bunlardan türetilen sözcüklerden, kimi sözcük gruplarından yararlanılmıştır. *Kutadgu Bilig* metninde, sözlü iletişimin varlığını gösteren ya da buna ilişkin bir izlenim uyandıran *lafz*, *meşel*, *söz*, *til* “*söz*, *laf*”; *naşihat*, *öt*, *pend* “*öğüt*”; *ay-*, *ti-* “*söylemek*, *demek*, *konuşmak*”; *tile-* “*dilemek*, *istemek*”; *okı-* “*çağırarak*” ile bu kapsamdaki sözcüklerden türetilen başka adlar, eylemler (*ayğucu* “*söyleyen*”, *bildürgüçi* “*bildiren*, *iletin*”, *okıçı* ~ *okıgçı* ~ *okıtçı* “*davet eden*, *davetçi*”, *ötügçi* “*rica eden*”, *sözçi* “*sözcü*”, *sözlegüçi*, *tiğüçi* “*söyleyen*, *diyen*”, *tildem* “*haber ileten*, *peygamber*”; *ayıt-* “*söylemek*”, *okıt-* “*çağırarak*”, *ötle-* “*öğütte bulunmak*”, *ötün-* “*arz etmek*, *rica etmek*”, *sözle-* “*söylemek*”; *haber bir-* “*haber vermek*”, *ötüg ötün-* “*dileği arz etmek*”...) değişen sıklıklarla yer almıştır. Bununla birlikte eserde geçen ya da değinilen sözlü etkileşimlerin, özellikle soru-cevapların aktarımı da benzer nitelikteki sözcüklerle (*ayıt-*, *sor-* “*sormak*”; *ayığ* “*hâl hatır sorma*; *hesap sorma*, *sorgulama*”; *cevab*, *yanığ* “*cevap*, *yanıt*, *karşılık*”; *su’al* “*sual*, *soru*”; *cevāb bir-*, *cevāb kııl-*, *yanut bir-*, *yanut kııl-* “*cevap vermek*, *yanıtlamak*”) sağlanmıştır.

Sözlü iletişim ögesi olarak değerlendirdiğimiz sözcüklerin, sözcük gruplarının *Kutadgu Bilig*’deki anlamları; kullanım yerleri ve sıklıkları, eserin kurgusu, tekniği, olayların akışı ve ifade edilme biçimi vb. hakkında bilgi vermektedir. Metindeki sözlü iletişim öğeleri arasında saydığımız ve “Karahanlı Türkçesinin temel söz varlığının öğeleri” arasında yer aldığı belirtilen *ay-*, *ayıt-*, *sözle-* ve *ti-* eylemlerini eş anlamlılık bağlamında değerlendiren Aydın’a göre KB İndeksi’nde bu eylemlerden “*ay-* 905¹, *ayıt-* 112, *sözle-* (sözlegüçi ile) 240, *ti-* 507

¹ *Kutadgu Bilig*’de *ay-* eyleminin “oldukça yüksek” bir kullanım sıklığına sahip olduğunu belirten Özmen, bu eylemin metinde nüsha farkları dikkate alınmaksızın “sıklık sayısı 10” üzerinde olan kullanımları”nı şu biçimde sıralamıştır: “Belirli geçmiş zaman üçüncü teklik kişi: 289; 85 adedi başlıklarda olmak üzere, geniş

defa” olmak üzere toplamda “1764 defa” geçmiştir. Farklı anlamları olan bu örneklerden *ay-* sözcüğünün “*demek, söylemek*” ile birlikte “*anlatmak, nakletmek, ifade etmek, sormak, cevap vermek, danışmak, tavsiye etmek, emir vermek (sav ay-), vadetmek vb.*” anlamlarında kullanılmakla birlikte “en çok *demek* kavramını yansıttığı söylenebilir”. Metinde *ayıt-*, “daha çok *sormak* kavramı” için kullanılmıştır. *Ayıt-* eylemi, birkaç örnekte ise “Türkiye Türkçesindeki *hesap ver-* birleşik fiiliyle karşılanabilecek” bir kullanıma sahiptir. Kutadgu Bilig’de *sözle-* eyleminin karşıladığı kavramlar “daha sınırlıdır” ve bu eylem, eserde “genellikle söz ismi” ile birlikte (“*söz sözle-*”) kullanılmıştır. *Ti-*, eserde “*ay-* fiiliyle eşleştirilebilir” ancak *ti-*, *ay-* eylemine göre daha dar kapsamdadır. *Ti-*, “birkaç örnekte *bil-*, (*uygun*) *gör-* gibi kavramları yansıtırken daha çok *demek, söylemek*” anlamına gelmektedir. Metinde, *ayıt-* eyleminin anlamlarından biri olan *sormak* için kullanılan *sor-* eylemi, dört örnekte yer almıştır. *Ay-* ve *ayıt-* eylemlerinin içerdiği “*cevap vermek*” anlamındaki *yanut bir-* ise 109 defa geçen “işlek” bir birleşik eylemdir. Aydın, *Kutadgu Bilig*’deki *ay-*, *ayıt-*, *sözle-* ve *ti-* eylemlerinin “aynı kavram alanı içinde” yer alabileceğini, bu eylemlerin yansıttığı kavramların da “kesişme ilişkisi içinde” düşünülebileceğini belirtmiştir (Aydın, 2011, s. 80-85).

Kutadgu Bilig’de sözlü iletişim bağlamında kullanılan sözcüklerin ya da sözcük gruplarının bir bölümü, Türkiye Türkçesinin söz varlığında da yer almakta, benzer biçimlerde ve işlevlerde kullanılmaktadır. *Kutadgu Bilig*’de ve Türkiye Türkçesinde ortak kullanımı olan sözcükleri anlamları açısından ele alıp bu örneklerdeki anlam olaylarını “anlam daralması, anlam genişlemesi, başka anlama geçme” olarak üç grupta değerlendiren Özkan’a göre *yanut* “*cevap, karşılık*” sözcüğünde Türkiye Türkçesi için “anlam daralması”; *saw* “*söz, haber, öğüt, nasihat*” ve *sawçı* “*elçi, peygamber*” sözcüklerinde ise “başka anlama geçme” söz konusudur (Özkan, 2011, s. 441, 454).

Bu çalışmada *Kutadgu Bilig* metni ve dizini (Arat, 1979a; Arat, 1979b) taranarak sözlü iletişimi yansıtan söz varlığı ürünleri belirlenmiş; bu ögeler türlerine, yapılarına, işlevlerine göre sınıflandırılarak kullanım özellikleri irdelenmiştir. Söz konusu ögelerin belirlenmesinde; insanların başka insanlar ve insan topluluklarıyla, insan topluluklarının birbirleriyle ve kişilerle kurdukları *sözel ilişkiler, yaptıkları sözel paylaşımlar* ekseninde hareket edilerek *söylemek, konuşmak seslenmek, bağırarak, (söylenen bir sözü) işitmek ya da dinlemek, (sözlü olarak) açıklamak, açığa çıkarmak, anlatmak, sormak, övmek, karşılık vermek, haber vermek, çağırmak ya da davet etmek, dilemek ya da istemek, (bir*

---

zamanın üçüncü teklik kişisi: 198; belirsiz geçmiş zamanın üçüncü teklik kişisi: 81; emrin ikinci teklik kişisi: 61; belirli geçmiş zamanın birinci çokluk kişisi: 28; emrin birinci teklik kişisi: 22; şartın üçüncü teklik kişisi: 11, belirli geçmiş zamanın ikinci teklik kişisi: 10. Ayrıca *ayu bir-* birleşik fiili de 66 yerde kullanılmıştır.” (Özmen, 2004, s. 71).

sözü, düşüncüyü, haberi sözle) bildirmek ya da iletmek vb. söze dayanan, sözlü yapılan, sözlü iletişimi yansıtan eylemler belirleyici ve ayırt edici olarak kullanılmıştır. Çalışmada, metinde geçen bu kapsamdaki eylemler, adlar ve bunların kavram alanlarına giren diğer sözcükler, sözcük grupları tanımlanmış ve örneklenmiştir.

2. Kutadgu Bilig’de Sözlü İletişim Öğeleri

2.1. Görevleri ve Yapıları Açısından Sözlü İletişim Öğeleri

2.1.1. Adlar

2.1.1.1. Basit Adlar

- **‘aybet** “dedi-kodu, çekiştirme” (Arat, 1979b, s. 46).

“kişide öngin boldum erse qalı / kuruğ sözlemez men ne ‘aybet tili” [KB, 3348 (Arat, 1979a, s. 338)].

- **cevab** “cevap” (Arat, 1979b, s. 125).

“ayıtmak öngay boldı tersi *cevab* / *cevabka* ilig bilgi bolğay şavab” [KB, 1907 (Arat, 1979a, s. 208)].

“seniğdin ayıtğay yarın bir bayat / *cevabın* anutğil özünğke berat” [KB, 5246 (Arat, 1979a, s. 522)].

- **emşal** “meseller, sözler, hikmetler” (Arat, 1979b, s. 149).

“...bu kitab yawlağ ‘aziz turur çin hükemalarınınğ *emşalleri* birle bezenmiş...” [KB, A8-A10 (Arat, 1979a, s. 1)].

- **ilel** “beylere ve hanlara cevap verilirken kullanılan ‘evet’ manasında söz, ‘baş üstüne” (Arat, 1979, s. 193).

“*ilel* tip turup çıktı ögdülmiş / ewiñge kelip kirdi kıldı tüşe” [KB, 5027 (Arat, 1979a, s. 502)].

“eşitti kör ögdülmiş ilig sözün / sewindi *ilel* tip yaruttı közin” [KB, 5622 (Arat, 1979a, s. 558)].

- **ķavl** “söz” (Arat, 1979b, s. 229).

“sözi çin kerek bolsa *ķavli* bütün / uluğ bolsa yalğan inanmaz buğun” [KB, 2324 (Arat, 1979a, s. 247)].

“köni sözle *ķavlińg* tükel kıl bütün / bolur *ķavli* yalġan kişiler otun” [KB, 6094 (Arat, 1979a, s. 604)].

- **ķumaru** “armaġan, miras, vasiyet, öġüt” (Arat, 1979b, s. 291).

“çığayķa üledi kör altun kümüş / ķadaşlarķa ķıldı *ķumaru* öķüş” [KB, 1150 (Arat, 1979a, s. 132)].

- **lafz** “söz” (Arat, 1979b, s. 360).

“sözün aydı şa‘ir muńġar meńġzetü / tili *lafzı birle birle* ańġar yańġzatu” [KB, 471 (Arat, 1979a, s. 61)].

- **mu‘abbir** “rüya tabircisi” (Arat, 1979b, s. 319).

“...yime otaçılar mu‘azzimler *mu‘abbirler* müneccimler şa‘irler tarıġçılar igdişçiler uzlar çığaylar birle katılmaq negü teg kerekin kerekmezim ayur” [KB, C58 (Arat, 1979a, s. 14)].

“negü tir eşitgil *mu‘abbir* ġakim / ayıtġu kerek er tüşer erse kim” [KB, 6020 (Arat, 1979a, s. 597)].

- **meşel** “söz, atasözü” (Arat, 1979b, s. 314).

“negü tir eşit emdi Türkçe *meşel* / başında keçürmiş bu kökçin saķal” [KB, 667 (Arat, 1979a, s. 83)].

“muńġar meńġzetü aydı türkçe *meşel* / başında keçürmiş bu kökçin saķal” [KB, 1798 (Arat, 1979a, s. 197)].

- **munażara** “münazara, tartışma” (Arat, 1979b, s. 319).

“...taķı anlar ara *munażara* su‘ali cevabı keçer teg sözler sözlemiş turur...” [KB, A35-37 (Arat, 1979a, s. 3)].

- **naşihat** “nasihat, öġüt” (Arat, 1979b, s. 324).

“*naşihat* kişike kılur ol tusu / *naşihat* tiġüle tilese yisü” [KB, 5395 (Arat, 1979a, s. 536)].

“satıġçı kötürdi emanetlerin / bu uzlar kötürdi *naşihatlerin*” [KB, 6473 (Arat, 1979a, s. 639)].

• **ozun** “iftira” (Arat, 1979b, s. 349) ~ “çok konuşma, gevezelik” (Taş, 2009, s. 29).

“ozundın kopar ol ajun bulğakı / ozunçı başın kes ay ersig akı” [KB, 4213 (Arat, 1979a, s. 424)].

• **öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365).

“negü asğı bolğay meniñ sözlerim / tusulğaymu erki sañga ötlerim” [KB, 5121 (Arat, 1979a, s. 511)].

• **saw** “söz, haber, öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 384).

“eşittim yıraqtın anıñ çawını / biligin ukušın silig sawını” [KB, 527 (Arat, 1979a, s. 67)].

“bağırsak kişiniñ sözi tut sawı / bu söz saw sañga bolğa devlet awı” [KB, 1358 (Arat, 1979a, s. 153)].

“kopurdı kutı künde ögdülmişig / saw aydı² budunğa eşitti kişig” [KB, 1751 (Arat, 1979a, s. 192)].

• **sır** “sır, gizli söz” (Arat, 1979b, s. 397).

“tapuğ kizlegü kıl kişi körmesü / bu söz sırrım erdi özüm sözledi” [KB, 3235 (Arat, 1979a, s. 329)].

“unıtmasunı ol du‘ada mini / bayatka uladukta sırrın köni” [KB, 5666 (Arat, 1979a, s. 562)].

• **su’al** “sual” (Arat, 1979b, s. 407).

“...taķı anlar ara munazara su’ali cevabı keçer teg³ sözler sözlemiş turur...” [KB, A35-37 (Arat, 1979a, s. 3)].

“ilig su’alleriñge ögdülmiş cevabların ayur” [KB, C43 (Arat, 1979a, s. 13)].

² saw ay-, metnin Türkiye Türkçesine aktarımında “emir ver-” eylemiyle karşılanmıştır: “Ögdülmiş’i saadeti günden-güne yükseltti; halka emirler verdiği gibi, onların dileklerini dinlemeği de ihmal etmedi.” (Arat, 1991, s. 134).

³ Sözcüğün geçtiği ibare, Türkiye Türkçesine “sualli-cevaplı münazara tarzında” biçiminde aktarılmıştır: “Yine müellif kendi fikirlerini sualli-cevaplı münazara tarzında, bunlara atfederek, ifade etmiştir.” (Arat, 1991, s. 2).

“Hacib *Su’ali* Ay Toldıka” [KB⁴ (Arat, 1979a, s. 67)].

“Odğurmuş *Su’ali* Ögdülmişke” [KB⁵ (Arat, 1979a, s. 348)].

- **til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446).

“uķuşka biligke bu tılmaçı *til* / yaruttaçı erni yonk *tilni* bil” [KB, 162 (Arat, 1979a, s. 33)].

“*tili* yalğan erniñ cefa kılķı ol / cefa kimde erse uş ol yılķı ol” [KB, 2041 (Arat, 1979a, s. 221)].

- **yalawaç** “elçi, peygamber” (Arat, 1979b, s. 517).

“muħammed *yalawaç* ħalayık başı / kamuğ barçalarķa ol ol köz қаşı” [KB, B8 (Arat, 1979a, s. 4)].

“*yalawaçtın* itlür telim türlüg iş / *yalawaçtın* ötrü kelür körklüg iş” [KB, 2599 (Arat, 1979a, s. 273)].

2.1.1.2. Türemiş Adlar⁶

2.1.1.2.1. Addan Türeyen Adlar

a) /+çI/

- **kiñgeşçi** “müşavir” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêñeşçi** “müşavir” (Taş, 2009, s. 28) < *kêñeş* “danışma, görüşme, düşünme” (Taş, 2009, s. 28).

“anıñ dört kişi ol awıñgu körüp / *kiñgeşçi* bular erdi birle turup” [KB, 49 (Arat, 1979a, s. 22)].

“kılķıñ köni tut kılınçñ silig / uķuş bolsu yolçıñ *kiñgeşçiñ* bilig” [KB, 5209 (Arat, 1979a, s. 519)].

- **ozunçı** “iftira eden, müfteri” (Arat, 1979b, s. 349), “laf taşıyan, geveze, boşboğaz” (Taş, 2009, s. 29) < *ozun* “çok konuşma, gevezelik” (Taş, 2009, s. 29).

“*ozunçı* kişike katılma yıra / *ozunçı* tilinde küyer ot köre” [KB, 4212 (Arat, 1979a, s. 424)].

⁴ Sözcüğün geçtiği başlık, metinde XIII. bap başlığı altında bulunmaktadır.

⁵ Sözcüğün geçtiği başlık, metinde XLI. bap başlığı altında bulunmaktadır.

⁶ Sözcük kök ve gövdeleriyle bunlara ulanan eklere yönelik değerlendirmeler için kaynak olarak (Taş, 2009) kullanılmıştır.

“birisi *ozunçı* yonğağ kılguçı / biri iki yüzlüg kişi umduçı” [KB, 4272 (Arat, 1979a, s. 429)].

• **oķıçı**⁷ “davetçi” (Arat, 1979b, s. 337; Taş, 2009, s. 28) < *oķıtçı < *oķıt “davet” (Taş, 2009, s. 28) ~ **oķıtçı** “davetçi” (Arat, 1979b, s. 337; Taş, 2009, s. 28) < *oķıt “davet” (Taş, 2009, s. 28).

“*oķıçı* ol erdi bayattın saňa / sen ötrü köni yolka kirdiň tonğa” [KB, 36 (Arat, 1979a, s. 20)].

“negü teg oķılım anı ay berü / kimi ıdşa bolğay *oķıtçı* naru” [KB, 3155 (Arat, 1979a, s. 322)].

“*oķıtçı* mini ıdtı emdi saňa / mini yalňguz ıdma ay ersig tonğa” [KB, 3470 (Arat, 1979a, s. 348)].

• **ötügçi** “dilekçi, ricacı” (Arat, 1979b, s. 367; Taş, 2009, s. 29) < *ötüg* “dilek, rica” (Taş, 2009, s. 29).

“haciblar işi tut ya begler işi / uluğ ya kiğig tut *ötügçi* kişi” [KB, 2493 (Arat, 1979a, s. 262)].

“mezalim öğinde *ötügçilerig* / körü alsa yol kılsa bolsa irig” [KB, 2499 (Arat, 1979a, s. 263)].

• **sawçı** “elçi, peygamber” (Arat, 1979b, s. 384; Taş, 2009, s. 29) < *saw* “söz, haber, öğüt, nasihat” < *sĠw* < *sĠb (Taş, 2009, s. 29).

“habib *sawçı* yolu mini yetteçi / ol oķ *sawçı* bolsu elig tuttaçı” [KB, 388 (Arat, 1979a, s. 53)].

“tegür *sawçımızka* tümen miň selam / tözü tört işiňge taķı ertüre” [KB, 6645 (Arat, 1979a, s. 654)].

• **sözçi** “sözcü, maruzatta bulunan” (Arat, 1979b, 406; Taş, 2009, s. 29) < *söz* (Taş, 2009, s. 29).

“kalı yol kesilse kaķuğ başçısı / yana kirdü bolsa er at *sözçisi*” [KB, 2540 (Arat, 1979a, s. 267)].

⁷ Taş, sözcükte *tç* > *ç* görüldüğünü Erdal’dan aktardığı “DLT *köçük* ‘but, kalça’ < *köçük, Orh. *oçuk* ‘ocak’ < *oçuk, KB *oķıçı* ‘davetçi’ < *oķıtçı, *tuçi* ‘her zaman, süreklî’ < *tutçı” (Taş, 2009, s. 28) sözcükleriyle örneklendirmiştir.

“mini sözçi ıdtı bu işke sañga / uwut kılmağıl sen mini ay toñga” [KB, 4981 (Arat, 1979a, s. 497)].

• **uşakçı** “dedikoducu” (Arat, 1979b, s. 499; Taş, 2009, s. 30) < **uşak** “dedikodu” < *üşak (Taş, 2009, s. 30).

“ewiñke yağutma uşakçı kişig / bütün ilke yağgay körüp bilmişig” [KB, 1299 (Arat, 1979a, s. 147)].

“uşakçı kişig kılma özke yakın / ozunçığ özünğdin yırağ tut sakın” [KB, 5303 (Arat, 1979a, s. 528)].

• **yoñgaqçı** “gammaz” (Arat, 1979b, s. 552) ~ **yoñağçı** “gammaz” (Taş, 2009, s. 125) < *yoña-* “şikâyet etmek” (Taş, 2009, s. 125).

“neçeme mini eđgü tutsa özüñg / yoñgağçı yoñgasa tügülgey yüzünğ” [KB, 5860 (Arat, 1979a, s. 581)].

“neçe keđ beg erse ukuşluğ oduğ / yoñgağçı yakın bolsa tegrür yoğuğ” [KB, 5864 (Arat, 1979a, s. 581)].

• **yumuşçı** “hizmetçi, haberci” (Arat, 1979b, s. 558; Taş, 2009, s. 31) < *yumuş* “hizmet, vazife” (Taş, 2009, s. 31).

“Ögdülmiş Su’ali *Yumuşçıka*”⁸ [KB⁹ (Arat, 1979a, s. 590)].

b) /+IIg/+IUg/

• **sözlüg**¹⁰ “sözlü” (Taş, 2009, s. 51) < *söz* (Taş, 2009, s. 51).

“negü tir eşitgil yiti közlüg er / kişike bağırsak *köni sözlüg* er” [KB, 1133 (Arat, 1979a, s. 130)].

“kür er kördi altun özi yumşadı / *irig sözlüg* erniñ sözi yumşadı” [KB, 2749 (Arat, 1979a, s. 287)].

c) /+IIk/+IUK/

• **ögelik** “müşavirlik” (Arat, 1979b, s. 355; Taş, 2009, s. 60) < *öge* “çok akıllı, müşavir” (Taş, 2009, s. 60).

⁸ Başlık, Türkiye Türkçesine “Ögdülmiş’in Haberciye Sualı” (Arat, 1979b, s. 426) biçiminde aktarılmıştır.

⁹ Sözcüğün geçtiği başlık, metinde LXXVI. bap başlığı altında bulunmaktadır.

¹⁰ KB dizininde, *söz* “söz” (Arat, 1979b, s. 402) maddesi altında gösterilmiştir.

“kayuka *ögelik* tegir ög bolur / kayu kök ayukluk öze at alur” [KB, 4067 (Arat, 1979a, s. 410)].

“*ögelik* tegir erse öglengü ol / yañılsa begi bu ayu birse yol” [KB, 4141 (Arat, 1979a, s. 417)].

• **yalawaçlık** “elçilik” (Arat, 1979b, s. 517; Taş, 2019, s. 62) < *yalawaç* “elçi, peygamber” (Taş, 2009, s. 62).

“negü teg kerek bu *yalawaçlık* er / aňgar bütse begler qarılatsa yir” [KB, 2595 (Arat, 1979a, s. 272)].

“anı ıdşa bolğay *yalawaçlıkın* / yırak erse yat baz öz erse yaqın” [KB, 2668 (Arat, 1979a, s. 279)].

2.1.1.2.2. Eylemden Türeyen Adlar

a) /-dI/-dU/

• **ögdi** “alkış, sena” (Arat, 1979b, s. 353), “alkış, övgü” (Taş, 2009, s. 161) < *ög-* “övmek, methetmek” (Taş, 2009, s. 161).

“tümen miñg tü erdem öküş *ögdiler* / ukuš birle kılmış üçün *ögdiler*” [KB, 304 (Arat, 1979a, s. 45)].

“ağırladı ilig bu ay toldını / açığ birdi elgin tilin *ögdini*” [KB, 1035 (Arat, 1979a, s. 121)].

b) /-g/

• **aytıg** “(hatır) sorma, sual” (Arat, 1979b, s. 47), “karşılıklı konuşma” (Taş, 2009, s. 113) < *ayıt-* “sormak; söylemek, demek” (Taş, 2009, s. 113).

“iligdin öküş *ögdi aytıg* selam / ıdur men saňga ay ukušı tamam” [KB, 3907 (Arat, 1979a, s. 394)].

“saňga bolğa ahır bayat *aytıgı* / bayat *aytıgı* ol yazukluğ ağı” [KB, 5273 (Arat, 1979a, s. 525)].

• **ötüg** “dilek, rica” (Arat, 1979b, s. 366; Taş, 2009, s. 117) < **öt-* “arz etmek, ricada bulunmak” (Taş, 2009, s. 117).

“haciblarğa artuq küdezgü özüg / körürde közüg hem *ötügde* sözüg” [KB, 2519 (Arat, 1979a, s. 265)].

“tapuğçı tetig erse kılkı bütün / *ötügke* yarar bu qopar terk kutun” [KB,

4045 (Arat, 1979a, s. 408)].

• **yanıg** “cevap, karşılık” (Arat, 1979b, s. 522; Taş, 2009, s. 120) < yan- “dönmek, geri dönmek” (Taş, 2009, s. 120).

“bu begler sewinçi yarınkı asıg / duèa tap maŋga edgü atın *yanıg*” [KB, 3020 (Arat, 1979a, s. 311)].

• **yoŋgak** “gammazlık” (Arat, 1979b, s. 552) ~ **yoŋağ** “gammazlık” (Taş, 2009, s. 121)] < *yoŋa-* “şikâyet etmek” (Taş, 2009, s. 121).

“neçe keğ er erse *yoŋağ* tıŋglamaz / ozunçı ara kirse sernü umaz” [KB, 5863 (Arat, 1979a, s. 581)].

• **yörüg** “tabir” (Arat, 1979b, s. 556; Taş, 2009, s. 122) < *yör-* “çözmek, yormak” (Taş, 2009, s. 122).

“*yörügke* barrır tüş tüşüg yaqşı yör / aya tüş yörügli tüşüg yinçke kör” [KB, 4373 (Arat, 1979a, s. 440)].

“telim türlüg ol emdi tüşke *yörüg* / anı bilgü barça ay kılkı örüg” [KB, 5994 (Arat, 1979a, s. 595)].

c) /-GA/

• **öge** “çok akıllı, müşavir (Arat, 1979b, s. 355; Taş, 2009, s. 122) < ö- “düşünmek” (Taş, 2009, s. 122).

“negü tir eşit emdi bilge *öge* / biligsiz uqup emdi boynuŋ ege” [KB, 1754 (Arat, 1979a, s. 192)].

“negü tir eşitgil *öge* buyrukı / unıtma munı sen bitı hem okı” [KB, 2941 (Arat, 1979a, s. 304)].

ç) /-gçI/

• **okıgçı** “davetçi” (Arat, 1979b, s. 337; Taş, 2009, s. 125) < *okı-* “okumak; çağırma” (Taş, 2009, s. 125).

“*okıgçı* kelürke anunğu kerek / uzun yol yorırka itingü kerek” [KB, 1473 (Arat, 1979a, s. 164)].

d) /-gUçI/

• **ayğucu**¹¹ “söyleyen” (Taş, 2009, s. 130) < ay- “demek, söylemek” (Taş, 2009, s. 130).

“negü tir eşitgil bu şî’r ayğucu / sözüg ma’ni birle tizip koğğucu” [KB, 1620 (Arat, 1979a, s. 179)].

“ıdı yakşı aymış bu beyt ayğucu / sözün ma’ni birle tanuğ kılğucu” [KB, 4286 (Arat, 1979a, s. 431)].

“kālı tetrü yitse burunduğ vezir / kāmıđ tetrü boldı özüm ayğucu”¹² [KB, 5337 (Arat, 1979a, s. 531)].

• **bildürgüçi**¹³ “bildiren, bildirici” (Taş, 2009, s. 130) < bildür- “bildirmek” (Taş, 2009, s. 130).

“yağı ol erig yatsa odğurğucu / münin erdemın ilke bildürgüçi” [KB, 3413 (Arat, 1979a, s. 344)].

• **eşitgüçi**¹⁴ “işıtıcı, işiten” (Taş, 2009, s. 131) < eşit- “ışitmek, duymak, dinlemek” (Taş, 2009, s. 131).

“sözüg sözlegüçi bu can yawrıtur / eşitgüçi awnur et öz semritür” [KB, 1912 (Arat, 1979a, s. 209)].

• **iltgüçi** “ulaştıran, eriştiren” (Arat, 1979b, s. 197) ~ **êltgüçi** “ulaştıran, eriştiren” (Taş, 2009, s. 130) < êlt- “iletmek, götürmek, göndermek, ulaştırmak” ~ êlet- “iletmek, götürmek; ilişmek” (Taş, 2009, s. 130).

“bular ol ajunda kör at iltgüçi / isiz edğü erse anı yağğucu” [KB, 4431 (Arat, 1979a, s. 445)].

• **öggüçi** “öğücü, ögen” (Arat, 1979b, s. 355), “öväcü, öven” (Taş, 2009, s. 132) < ög- “övmek, methetmek” (Taş, 2009, s. 132).

“sewinçi az ol körse kağğü öküş / az ol öggüçisi telimrek söküş” [KB, 2148 (Arat, 1979a, s. 231)].

¹¹ KB dizininde, ay- “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41) maddesi altında gösterilmiştir.

¹² Beyit, Türkiye Türkçesine “Eğer vezir yuları ters tarafa çekerse, her şey ters olur; bu benim kanaatimdir.” (Arat, 1991, s. 383) biçiminde aktarılmıştır.

¹³ KB dizininde, bildür- “bildirmek” (Arat, 1979b, s. 81) maddesi altında gösterilmiştir.

¹⁴ KB dizininde, eşit- “ışitmek, duymak, dinlemek” (Arat, 1979b, s. 160) maddesi altında gösterilmiştir.

“basa keldi şa‘ir bu söz tırgüçi / kişig öggüçiler yime yırgüçi” [KB, 4392 (Arat, 1979a, s. 441)].

• **sözlegüçi** “söyleyici, söyleyen” (Arat, 1979b, s. 407; Taş, 2009, s. 132) < *sözle-* “söylemek, konuşmak” (Taş, 2009, s. 132).

“körü barsa yakşı ayur uş bu söz / sınaş sözlegüçi ıduş kütluğ öz” [KB, 433 (Arat, 1979a, s. 57)].

“sini *sözlegüçi*¹⁵ kişiler mañğa / yağı teg yağı ol ay bilgi kiñge” [KB, 5882 (Arat, 1979a, s. 583)].

• **tigüçi** “diyen, söyleyen” (Arat, 1979b, s. 445) ~ **tégüçi** “diyen, söyleyen” (Taş, 2009, s. 132) < *ti-* “demek” (Arat, 1979b, s. 443) ~ *tê-* “demek” (Taş, 2009, s. 132).

“beğük men *tigüçini* tuttı ölüm / uluğ men *tigüçini* uttı ölüm” [KB, 4833 (Arat, 1979a, s. 483)].

“ay beg men *tigüçi* beğütme köñgöl / vefasız turur dünya devlet tönğöl” [KB, 5174 (Arat, 1979a, s. 516)].

• **yağguçi** “yayıcı, yayan” (Arat, 1979b, s. 512; Taş, 2009, s. 133) < *yad-* “yaymak” (Taş, 2009, s. 133).

“bular ol ajunda kör at iltgüçi / isiz eğgü erse anı *yadguçi*” [KB, 4431 (Arat, 1979a, s. 445)].

• **yorgüçi** “tabir eden, yoran” (Arat, 1979b, s. 553; Taş, 2009, s. 133) ~ **yörgüçi** “rüya tabircisi, rüya tabir eden” (Arat, 1979b, s. 556) < *yor-* tabir etmek, yormak” (Taş, 2009, s. 133).

“Tüş Yorguçılar Birle Kätılmañı Ayur” [KB, LIV (Arat, 1979a, s. 439)].

“tüşüg eğgü yorsa bu tüş *yorguçı* / ol eğgü kelir kör bu sewnür tuçı” [KB, 4368 (Arat, 1979a, s. 439)].

“munuķı bu sözke tanuķ keldi söz / tüşüg *yörgüçi* tüş yörup koğtı öz” [KB, 6042 (Arat, 1979a, s. 599)].

¹⁵ *sözlegüçi*, metnin Türkiye Türkçesine aktarımında “çekiştiren” sözcüğü ile karşılanmıştır: “Seni çekiştiren adamları ben kendi düşmanım bilirim, ey bilgili insan.” (Arat, 1991, s. 420).

e) /-k/

- **yaŋşak** “geveze” (Arat, 1979b, s. 522; Taş, 2009, s. 144) < *yaŋşa-* “baş ağrıtmak, gevezelik etmek” (Taş, 2009, s. 144).

“tilin sözlemese ağın tir kişi / öküş sözlese atı yaŋşak başı” [KB, 1027 (Arat, 1979a, s. 120)].

“kişide uçuzı kişi yaŋşakı / kişide ağırı kişi ol akı” [KB, 1028 (Arat, 1979a, s. 120)].

f) /-m/

- **tıldam** “iyi konuşan, hatip” (Arat, 1979b, s. 441; Taş, 2009, s. 149) ~ **tildem** “haberci, peygamber, iyi konuşan, hatip” (Arat, 1979b, s. 447) < *tilda*¹⁶ “sebepl olmak” (Taş, 2009, s. 149).

“ajun feylesufi neŋi bolmasa / neçe *tıldam erse* kişedi tilig” [KB, 3076 (Arat, 1979a, s. 316)].

“negü tir eşitgil kişi *tildemi* / kamuğ kılgu işke kiŋeş ol emi” [KB, 5651 (Arat, 1979a, s. 561)].

g) /-nç/

- **öğünc** “öğünc, öğüncme” (Arat, 1979b, s. 356), “övänc, öväncme” (Taş, 2009, s. 159) < *ög-* “övmek, methetmek” (Taş, 2009, s. 159).

“uwutka bolup korklık alplik kılur / *öğüncke* bolup er özin öldürür” [KB, 2292 (Arat, 1979a, s. 244)].

h) /-ş/

- **kiŋeş** “danışma, görüşme, düşünme” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêneş** “danışma, görüşme, düşünme” (Taş, 2009, s. 163) < *kêne-* “danışmak, görüşmek” (Taş, 2009, s. 163).

“uquşluğ biliglig bu öglüg büğü / *kiŋeşke* tusulur aŋgar ne tigü” [KB, 2706 (Arat, 1979a, s. 283)].

¹⁶ EDPT’de, *tilda-* / *tulta-* kökünün anlamına ilişkin “...etimolojik olarak ‘dil kullanımı’ olsa gerek ancak pratikte genellikle ‘mazeret beyan etmek, bahane aramak’ vb. anlamlara gelmiş gibi görünüyor.” (Clauson, 1972, s. 494) bilgisi verilmektedir. KB dizininde, bu kapsamdaki örneklerden *tilda-*, “mani olmak”, *tildağ* ise “bahane, sebep, mani” (Arat, 1979b, s. 441) olarak anılandırılmıştır.

“seniñdin қолur мен бу işke *kiñgeş* / bilig birle sen bu *kiñgeşke* teñgeş” [KB, 3484 (Arat, 1979a, s. 350)].

• **söküş** “söğme, söğüşme” (Arat, 1979b, s. 402), “sövme, sövüşme” (Taş, 2009, s. 164) < *sök*- “sövmek” (Taş, 2009, s. 164).

“isizmü sañga yig azu edgümü / *söküşmü* қолur sen azu ögdimü” [KB, 243 (Arat, 1979a, s. 40)].

“köni sözlese söz kör asğı öküş / қалы sözlese egri barça *söküş*” [KB, 1025 (Arat, 1979a, s. 120)].

1) /-t/

• **yanut** “cevap, karşılık” (Arat, 1979b, s. 522; Taş, 2009, s. 166) < *yan-* “dönmek, geri dönmek” (Taş, 2009, s. 166).

“bu üç neñ turur dünya tatğı bütün / *yanutu* eşittiñg ay қılıkı түзүн” [KB, 3588 (Arat, 1979a, s. 360)].

“yalawaç söz iltür *yanutu* қолur / *yanut* söz eşittiñg tegür ay unur” [KB, 3814 (Arat, 1979a, s. 383)].

2) /-z/

• **söz** “söz¹⁷” (Arat, 1979b, s. 402) < **sö-* (Taş, 2009, s. 170).

“eşit emdi bilge *sözi* ne tiyür / *sözün* yañgzatur *sözke* yinçke ayur” [KB, 613 (Arat, 1979a, s. 77)].

“yana aydı *söznüñg* öküşi neçe / azı ma neçe ol mañga ay aça” [KB, 1004 (Arat, 1979a, s. 118)].

“eşitgil yana bu meniñg *sözlerim* / köñgülke alın ay bağırsaқ erim” [KB, 3914 (Arat, 1979a, s. 394)].

“irig sözlemegü özüg tutğı berk / irig *sözke* tumlır kişi köñgli terk” [KB, 5221 (Arat, 1979a, s. 520)].

2.1.1.3. Birleşik Adlar

• **hazır cevap** “hazır cevap¹⁸”

¹⁷ Sözcük, metinde *sor-* anlamında da kullanılmıştır.

“söz uqğan kerek bolsa *hazır cevab* / cevab kılsa birmiş söziñge şavab” [KB, 2648 (Arat, 1979a, s. 278)].

2.1.2. Eylemler

2.1.2.1. Basit Eylemler

- **aç-** “açmak; izah etmek” (Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)].

“il içre negü bar yaraqsız yawuz / buğun ħali *açğıl* mañga örtme söz” [KB, 3099 (Arat, 1979a, s. 317)].

- **ay-**¹⁹ “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130).

“yana *aydı* ilig uquldı bu söz / tağı bir sözüñ bar anı *aysun* öz” [KB, 1017 (Arat, 1979a, s. 119)].

“kalı mundağ erse sewingü kerek / ayıtmış sözüñni sen *aygu* kerek” [KB, 1910 (Arat, 1979a, s. 209)].

“Ögdülmiş İligke Kapuğ Başlar Er Negü Teg Kerekin *Ayur*” [KB, XXXII (Arat, 1979a, s. 266)].

“ıdı yaqşı *aymış* törü birgüçi / buğun birle katlıp sınaq bilgüçi” [KB, 4449 (Arat, 1979a, s. 447)].

“munı sen *ayur sen* meniñg tip meniñg / negüke *ayur sen* negü teg seniñg” [KB, 5183 (Arat, 1979a, s. 517)].

- **buyur-** “buyurmak, emretmek” (Arat, 1979b, s. 118; Taş, 2009, s. 138).

“yana berk bu mülkni tutuğlı kişi / yarağlıg erenke *buyurdı* işi” [KB, B40 (Arat, 1979a, s. 7)].

- **ilt-** “iletmek, götürmek, göndermek, ulaştırmak” (Arat, 1979b, s. 197).

“yalawaç söz *iltür* yanıtı qolur / yanıt söz eşittiñg tegür ay unur” [KB, 3814 (Arat, 1979a, s. 383)].

¹⁸ *hazırcevap*, -bı “sf. Ar. *hazır* + *cevāb* Gerektiğinde çabuk, yerinde cevaplar bulup veren (kimse): ‘Bu babacan, filozof ve hazırcevap insanlar kuşağı, tükenen bir görgü devrinin son kalıntıları gibidir.’ -Haldun Taner.” (TDK, 2011, s. 1075).

¹⁹ Sözcük, metinde *sor-* anlamında da kullanılmıştır.

• **kiŋge-** “danışmak, görüşmek” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêŋe-** “danışmak, görüşmek” (Taş, 2009, s. 163).

“barayın men emdi қадаşım tapa / *kiŋgeyin* aŋgar men bu iş ay apa” [KB, 5654 (Arat, 1979a, s. 561)].

• **kol-** “istemek, dilemek” (Arat, 1979b, s. 268).

“ilig aydı uktum açıldı sözüŋ / yazuқ ‘uzri *kolduŋ* kutuldu özünŋ” [KB, 671 (Arat, 1979a, s. 83)].

“bu kün tevbe birle yanayın mene / içimdin bu ‘uzruğ *kolayın* mene” [KB, 5711 (Arat, 1979a, s. 567)].

• **ög-** “öğmek, medhetmek” (Arat, 1979b, s. 353), “övmek, methetmek” (Taş, 2009, s. 153).

“sen *ögdünŋ* anıŋ türlüŋ erdemlerin / ol erdem için men tiler men erin” [KB, 3163 (Arat, 1979a, s. 323)].

“negü teg *öger sen* bu dünya maŋga / anıŋ ‘aybını men ayayın saŋga” [KB, 3519 (Arat, 1979a, s. 353)].

• **ser-** “kızmak, çıkışmak, kaba söz söylemek, incitmek, kabalık etmek” (Arat, 1979b, s. 391).

“tilin serme irme bolun eymenük / ağı ol olarıŋ eti birtem oқ” [KB, 4349 (Arat, 1979a, s. 437)].

“kişig tuttım aldım küçün yarmaқın men / kimig *serdim* irdim kimi me açıtım” [KB, 6543 (Arat, 1979a, s. 646)].

• **sor-** “sormak, aramak” (Arat, 1979b, s. 401).

“kaçan söz *sorar erse* begler saŋga / uzatma sözüŋni ay ersig toŋga” [KB, 4126 (Arat, 1979a, s. 416)].

“neçe bildiŋ erse taқı bir tile / biligli tegir kör tilekke *sora*” [KB, 6607 (Arat, 1979a, s. 651)].

- **sök-**²⁰ “söğmek” (Arat, 1979b, s. 401), “sövmek” (Taş, 2009, s. 164).

“biri eğgü erdi anı ögdiler / biri isiz erdi anı söktiler” [KB, 242 (Arat, 1979a, s. 40)].

“kalı bildiñg erse içim ay böke / bu kün sürgey erdiñg mini miñg söke” [KB, 5105 (Arat, 1979a, s. 509)].

- **ti-** “demek” (Arat, 1979b, s. 443).

“negü tir eşitgil sınımış kişi / başında keçürmiş yaşamış kişi” [KB, 2088 (Arat, 1979a, s. 225)].

“bu yalñguz turur sen tidiñg ay kadaş / bayat yağı iş tap mañga ay adaş” [KB, 3349 (Arat, 1979a, s. 338)].

“kirü tur tiseles ağırlık öküş / çıka tur tise kör yüzüñgke söküş” [KB, 4104 (Arat, 1979a, s. 414)].

- **tile-** “dilemek, istemek, beklemek, aramak” (Arat, 1979b, s. 447; Taş, 2009, s. 142).

“keçip bardı öđ kün yawalık bile / bu kalmış künüñg birle ‘uzrüng tile” [KB, 377 (Arat, 1979a, s. 52)].

- **yağ-** “yaymak” (Arat, 1979b, s. 512; Taş, 2009, s.133).

“yağar erdemin barça halkğa ayur / münin körse kizler til açmaz tuyur” [KB, 3412 (Arat, 1979a, s. 343)].

“ajunda atıñgı yağayın tise / ümeg eđgü tutğıl katıgılan usa” [KB, 4435 (Arat, 1979a, s. 445)].

- **yañgşa-** “baş ağrıtmak, gevezelik etmek” (Arat, 1979b, s. 522), **yañşa-** “baş ağrıtmak, gevezelik etmek” (Taş, 2009, s. 144).

“öküş sözlese yañgşadı tir bilig / yana sözlemese ağın tir bilig” [KB, 174 (Arat, 1979a, s. 34)].

- **yongşa-** “şikâyet etmek” (Arat, 1979b, s. 552; Taş, 2009, s. 125).

---

²⁰ Tezcan, bu eylemi Arat’ın niçin *-k* ile okuduğunun anlaşılmadığını ve sözcüğün “*sög-*” biçiminde okunması gerektiğini belirtmiştir (Tezcan, 1981, s. 60).

“yoŋama kişig sen uşak sözleme / köni sözlegil söz barın kizleme” [KB, 4108 (Arat, 1979a, s. 414)].

“munğar eyemenür men ay ilig kıtı / yoŋağlı yoŋasa bu yalŋuğ iti” [KB, 5869 (Arat, 1979a, s. 582)].

• **yör-** “tabir etmek, yormak” (Arat, 1979b, s. 552; Taş, 2009, s. 133) ~ **yör-** “çözmek, yormak” (Arat, 1979b, s. 555).

“ötüg birdi ögdülmiş aydı ay beg / yorayın bu sözni köŋülteki teg” [KB, 2673 (Arat, 1979a, s. 280)].

“oķığlıķa artuķ ağır kelmesün / özüm ‘uzri ķoldum aça hem yora” [KB, 6621 (Arat, 1979a, s. 652)].

“tüşer ök kişi tüş uğısa yatıp / anı yörgüçiler yörer uz itip” [KB, 5992 (Arat, 1979a, s. 594)].

2.1.2.2. Türemiş Eylemler²¹

2.1.2.2.1. Addan Türeyen Eylemler

a) /+A-/

• **ula-** “bağlamak, eklemek, toplamak” (Arat, 1979b, s. 492; Taş, 2009, s. 84) < *ul* “temel” < *ül (Taş, 2009, s. 84).

“kişig kim oķısa kereklep tilep / ol oķ sözlegü aşnu sözni *ulap*” [KB, 961 (Arat, 1979a, s. 113)].

“negü teg yoriğu olarnıŋ bile / munı ma ayu bir maŋga söz *ula*” [KB, 4317 (Arat, 1979a, s. 433)].

• **yaŋza-**²² “ikrar etmek, beyan etmek, kabul ve ifade etmek” (Arat, 1979b, s. 522), “çınlamak, yansılanmak” (Taş, 2009, s. 87) < *yaŋız “yansıma” (Taş, 2009, s. 87).

“negü tir eşitgil uç ordu ħanı / tözü ilke *yaŋzap* söz aymış köni”²³ [KB, 3815 (Arat, 1979a, s. 383)].

²¹ Sözcük kök ve gövdeleriyle bunlara ulanan eklere yönelik değerlendirmeler için kaynak olarak (Taş, 2009) kullanılmıştır.

²² Tezcan, sözcüğün karşılığının “Clason 953’te verilen ‘yansılanmak’” olması gerektiğini belirtmiştir (Tezcan, 1981, s. 70).

²³ Beyit, Türkiye Türkçesine “Birer hakikat olan sözleri her tarafa yayılan Uç-Ordu hanı ne der, dinle.” (Arat, 1991, s. 276) biçiminde aktarılmıştır.

b) /+DA-/

• **soñda-** “çekiştirmek” (Arat, 1979b, s. 401; Taş, 2009, s. 90) < *soñ* “son” (Taş, 2009, s. 90).

“eşit ‘ilmi işlet tilin *soñdama* / ya kılkın kılınçın yawuz tip time” [KB, 4351 (Arat, 1979a, s. 437)].

“kişi körse kündüz mini *soñdağa* / özin otka atğa mini sözlege” [KB, 5004 (Arat, 1979a, s. 499)].

• **ünde-** “seslenmek, çağırmak” (Arat, 1979b, s. 506; Taş, 2009, s. 90) < *ün* “ses, ün, san” (Taş, 2009, s. 90).

“ilig bir kün oldurdi yalñguz özi / bu ögdülmişig *ündep* aydı sözi” [KB, 1791 (Arat, 1979a, s. 196)].

“tusulmak üçün *ünder erse* ilig / meniñde tusulğu ukuš yok bilig” [KB, 3802 (Arat, 1979a, s. 382)].

c) /+kı-/

• **okı-** “okumak; çağırmak” (Arat, 1979b, s. 336; Taş, 2009, s. 96) < *o “çağrı için verilen seslenme, karşılık” (Taş, 2009, s. 96).

“bu ay toldı yasin keçürdi ilig / *okıp* oğlıñğa birdi öt saw erig” [KB, 1548 (Arat, 1979a, s. 172)].

“ay odğurmış emdi *okır men* sini / öz asğı tiler tip sakınma mini” [KB, 3257 (Arat, 1979a, s. 330)].

ç) /+IA-/

• **çoğla-** “bağırarak, çağırmak” (Arat, 1979b, s. 132; Taş, 2009, s. 99) < *çoğı* “münakaşa, anlaşmazlık, ihtilaf, mücadele” (Taş, 2009, s. 99).

“müni yok bu sözke köni sözlemiş / köni söz irig ol irig *çoğlamış*” [KB, 3847 (Arat, 1979a, s. 387)].

• **ötle-** “öğüt vermek, nasihat etmek” (Arat, 1979b, s. 366; Taş, 2009, s. 101) < *öt* “öğüt, nasihat” (Taş, 2009, s. 101).

“negü tir eşitgil uwutluğ tüzün / sañğa *ötler* emdi bağırsak özün” [KB, 2204 (Arat, 1979a, s. 236)].

“ay edğü kişi *ötle* emdi mañğa / yanut birge teñgri yarınlık sañğa” [KB,

5131 (Arat, 1979a, s. 512)].

• **sözle-** “söylemek, konuşmak” (Arat, 1979b, s. 406; Taş, 2009, s. 101) < *söz* (Taş, 2009, s. 102).

“saŋga *sözledim* men *sözünġ* tıŋladım / közüŋ yumduŋ erse özüm taŋladım” [KB, 648 (Arat, 1979a, s. 81)].

“muŋgar meŋzer emdi biliglig sözi / köni *sözlemiş* körse köŋgli yazı” [KB, 3383 (Arat, 1979a, s. 341)].

“kimi *sözlegey sen* kişi bolmasa / kişiler arala özünġ turmasa” [KB, 3424 (Arat, 1979a, s. 344)].

• **tıŋla-** “dinlemek” (Arat, 1979b, s. 442; Taş, 2009, s. 102) < *tıŋ “ses” (Taş, 2009, s. 102).

“özünġ bolsa hacib orunç almaġu / çıġay tul yetimler sözin *tıŋlaġu*” [KB, 4144 (Arat, 1979a, s. 417)].

“kaçan *tıŋlaġay men* olarnıŋ sözin / apaŋ sözleseler öküş ya azın” [KB, 5883 (Arat, 1979a, s. 583)].

d) /+IA-n-/

• **sawlan-** “söylenmek” (Arat, 1979b, s. 384) < *saw* “söz, haber, öġüt, nasihat” < *sĠw* < *sĠb (Taş, 2009, s. 29).

“ilig aydı eġġu tuçı öġdilür / müni bu isizler ara *sawlanur*” [KB, 909 (Arat, 1979a, s. 108)].

• **sözlen-**²⁴ “söylenmek < *söz* (Taş, 2009, s. 105).

“tili birle yalnġuġ sözi *sözlenür* / sözi yaġŝı bolsa yüzi *suwlanur*” [KB, 275 (Arat, 1979a, s. 42)].

2.1.2.2.2. Eylemden Türeyen Eylemler

a) /-d-/

• **eşit-** “işitmek, duymak, dinlemek” (Arat, 1979b, s. 160; Taş, 2009, s. 172) < **eŝid-* < **eş-* “işitmek” (Taş, 2009, s. 172).

“*eŝitmezmü erdiŋġ* büġüdin bu söz / yaġın bolsa begke küdezgü keġ öz”

²⁴ Taş, bu eylemin KB İndeksi’nde eksik olduğunu belirtmiştir (Taş, 2009, s. 105).

[KB, 650 (Arat, 1979a, s. 81)].

“negü tir eşitgil ay bilge külüg / bu sözdin kötürgil özüngeke ülüg” [KB, 1457 (Arat, 1979a, s. 163)].

“yanut birdi ögdülmiş aydı sözüng / eşittim eşit sen ewürme yüzünge” [KB, 3367 (Arat, 1979a, s. 340)].

b) /-l-/

• **ögdil-** “öğülmek, medhedilmek” (Arat, 1979b, s. 354) ~ **ögtil-** “övlmek, methedilmek” (Taş, 2009, s. 180) < *öğü- “övdürmek” (Taş, 2009, s. 180).

“til aşğı telim bar yası ma öküş / ara ögdilür til ara miñg söküş” [KB, 177 (Arat, 1979a, s. 34)].

“ilig aydı eğgü tuçı ögdilür / müni bu isizler ara sawlanur” [KB, 909 (Arat, 1979a, s. 108)].

• **yadı-** “yayılmak” (Arat, 1979b, s. 512; Taş, 2009, s.182) < *yad-* “yaymak” (Taş, 2009, s.182).

“sewindi ilig inçke tegdi özi / ajunda yadıldı kör atı sözi” [KB, 1044 (Arat, 1979a, s. 121)].

“özünge bulğa iki ajun eğgüsi / atıñg eđgü bolğay yadılgay küsi” [KB, 4474 (Arat, 1979a, s. 449)].

c) /-n-/

• **ilen-** “ayıplamak, takdir etmek” (Arat, 1979b, s. 193), “ilenmek” (Taş, 2009, s. 189) < *ile- “kabahat bulma, ayıplama, azarlama, tekdirm etmek” (Taş, 2009, s. 189).

“körüp buştum erse ilendi özünge / serildim sañga men tügüldi yüzünge” [KB, 795 (Arat, 1979a, s. 97)].

• **ötün-** “arz etmek, dilekte bulunmak, ricada bulunmak” (Arat, 1979b, s. 367), “arz etmek, ricada bulunmak” (Taş, 2009, s. 190) < *öt- (Taş, 2009, s. 190).

“tilek bu iligke tapınsa özüm / yarağ körse hacib ötüñse sözü” [KB, 529 (Arat, 1979a, s. 67)].

“bu erdi ay ilig meniñg bilmişim / munuķı ötündüm sañğa uķmışım” [KB, 2174 (Arat, 1979a, s. 233)].

ç) /-ş-/

• **kiñgeş-** “karşılıklı danışmak” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kēgeş-** “karşılıklı danışmak” (Taş, 2009, s. 200) < **kiñge-** “danışmak, görüşmek” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kēge-** “danışmak, görüşmek” (Taş, 2009, s. 200).

“mini ıdı ilig okıtçı sañğa / negü teg *kiñgeşür sen emdi mañğa*” [KB, 3488 (Arat, 1979a, s. 350)].

“kiñgeş *birle kılgu kerek iş bilip / ökündi kiñgeşmegli işte ulıp*” [KB, 5650 (Arat, 1979a, s. 561)].

• **okış-** “çağırışmak” (Arat, 1979b, s. 337; Taş, 2009, s. 200) < **okı-** “okumak; çağırışmak” (Taş, 2009, s. 200).

“uzatma işiñg sen çerig tir tokış / üle neñg erig ög tokış at *okış*” [KB, 2365 (Arat, 1979a, s. 250)].

d) /-t-/

• **ayıt-** “sormak; söylemek, demek” (Arat, 1979b, s. 46; Taş, 2009, s. 204) < **ay-** “demek, söylemek” (Taş, 2009, s. 204).

“yana aydı ay toldı uķtum bu söz / taķı bir tilekimni *aytur* bu öz” [KB, 859 (Arat, 1979a, s. 103)].

“yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz / *ayıtma* mañğa sen aya ķutluğ öz” [KB, 3487 (Arat, 1979a, s. 350)].

“ķalı ķolsa sen söz yorıķ bolğusın / *ayıttuķta* sözle köni bolsu çım” [KB, 4300 (Arat, 1979a, s. 432)].

“*ayıtgu turur* kör bayat barçanı / ķutulgu yiriñg barmu kaçğıl ķanı” [KB, 5278 (Arat, 1979a, s. 525)].

• **okıt-** “çağırışmak” (Arat, 1979b, s. 337; Taş, 2009, s. 207) < **okı-** “okumak; çağırışmak” (Taş, 2009, s. 207).

“uķuşluğ kim erse okıttı anı / biliglig kim erse beğütti anı” [KB, 416 (Arat, 1979a, s. 56)].

“tapuğcı yañılma *okıtgu kerek* / negüke yañılmış ayıtgu kerek” [KB, 641

(Arat, 1979a, s. 80)].

e) /-Ur-/

• **eştür-** “işittirmek, haber vermek” (Arat, 1979b, s. 162; Taş, 2009, s. 213) < *eşit-* “işitmek, duymak, dinlemek” (Taş, 2009, s. 213).

“sen ewde küdez kelse *eştür* maŋga / kişi barga mindin oqıtçı saŋga” [KB, 5022 (Arat, 1979a, s. 501)].

“kişi öz işin öz bilümez körüp / adınka ayıtgu kerek *eştürüp*” [KB, 5656 (Arat, 1979a, s. 561)].

• **tegür-** “eriştirmek, dokundurmak” (Arat, 1979b, s. 433; Taş, 2009, s. 214) < *teg-* “değmek, dokunmak, ulaşmak” (Taş, 2009, s. 214).

“yalawaçka bolmaz ölüm ya kıym / eşitmiş sözün çın *tegürse* tilin” [KB, 3818 (Arat, 1979a, s. 384)].

“yorı yangıl emdi iligke sözüüm / *tegürgil* kelür tip munu bu özüm” [KB, 5002 (Arat, 1979a, s. 499)].

f) /-z-/

• **tutuz-** “söylemek, nasihat etmek, emretmek” (Arat, 1979b, s. 476; Taş, 2009, s. 216) < *tut-* “tutmak” (Taş, 2009, s. 216).

“*tutuzmadımu* kör saŋga hil başıŋ / basınma begiŋni küdezgil başıŋ” [KB, 652 (Arat, 1979a, s. 81)].

“yalawaçka mün yok sözün kıymasa / *tutuzmuş* sözüg çın tükel sözlese” [KB, 3816 (Arat, 1979a, s. 384)].

2.1.1.2.3. Birleşik Eylemler

2.1.1.2.3.1. Yardımcı Eylemlerle Kurulan Birleşik Eylemler

2.1.1.2.3.1.1. Bol- Yardımcı Eyleminin Kullanıldığı Örnekler

• **kiŋgeşçi bol-** “danışman olmak, danışmanlık görevinde bulunmak” [kiŋgeşçi “müşavir” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêgeşçi** “müşavir” (Taş, 2009, s. 28)].

“vezir begke tutçı *kiŋgeşçi bolur* / kiŋgeşçi kişiler teŋgeşçi bolur” [KB, 2256 (Arat, 1979a, s. 240)].

2.1.1.2.3.1.2. *Qıl*- Yardımcı Eyleminin Kullanıldığı Örnekler

• **cevab qıl-** ~ **cevabın qıl-** “cevap vermek, cevaplamak” [**cevab** “cevap” (Arat, 1979b, s. 125)].

“özünge de uluğa tilin özne / *cevab qılgı* yirde irig sözleme” [KB, 4303 (Arat, 1979a, s. 432)].

“negü sözlese men sözümni yirip / *cevabın qılur sen* özümni serip” [KB, 3452 (Arat, 1979a, s. 347)].

• **kiñeş qıl-** “danışmak, istişare etmek” [**kiñeş** “danışma, görüşme, düşünme” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêñeş** “danışma, görüşme, düşünme” (Taş, 2009, s. 163)].

“*kiñeş kıldıñg* emdi inanıp mañga / özüm bilmişin barça aydım sañga” [KB, 5814 (Arat, 1979a, s. 576)].

• **munażara qıl-** “munażara yapmak” [**munażara** “munażara, tartışma” (Arat, 1979b, s. 319)].

“Oğgurmış Ögdülmiş Birle *Munażara Qılmıñın Ayur*” [KB, XLI (Arat, 1979a, s. 336)].

“Ögdülmiş Oğgurmış Birle İkinç Qata *Munażara Qılmıñın Ayur*” [KB, XLVI (Arat, 1979a, s. 400)].

• **naşihat qıl-** “nasihat vermek, nasihatte bulunmak” [**naşihat** “nasihat, öğüt” (Arat, 1979b, s. 324)].

“satıgçı küdezsü emanetlerin / *qılu tursu uzlar naşihatların*” [KB, 5589 (Arat, 1979a, s. 555)].

• **ta'bir qıl-** “tabir etmek, yorumlamak” [**ta'bir** “tabir” (Arat, 1979b, s. 417)].

“Ögdülmiş Oğgurmış Tüşinçe *Ta'bir Qılmıñın Ayur*” [KB, LXXIX (Arat, 1979a, s. 599)].

• **ta'ziyet qıl-** “taziyede bulunmak, başsağlığı dilemek” [**ta'ziyet** “başsağlığı” (Arat, 1979b, s. 430)].

“İlig Ögdülmişke *Ta'ziyet Qılmıñın Ayur*” [KB, LXXXV (Arat, 1979a, s. 624)].

“eşitti ilig keldi ewdin turup / aňgar ta'zıyet kıldı köňglin urup” [KB, 6304 (Arat, 1979a, s. 624)].

• **va'de kıl-** “vaatte bulunmak, söz vermek” [**va'de** “vaid, söz” (Arat, 1979b, s. 509)].

“yime va'de kılmış öküş eğgülik / ağırlık açığılar yigü keğgülik” [KB, 3734 (Arat, 1979a, s. 376)].

• **yoňgağ kıl-** “gammazlık etmek” [**yoňgağ** “gammazlık” (Arat, 1979b, s. 552) ~ **yoňağ** “gammazlık” (Taş, 2009, s. 121)].

“birisi ozunçı yoňgağ kılguçı / biri iki yüzlüg kişi umduçı” [KB, 4272 (Arat, 1979a, s. 429)].

• **yanut kıl-** “yanıt vermek, cevaplamak” [**yanut** “cevap, karşılık” (Arat, 1979b, s. 522; Taş, 2009, s. 166)].

“ilig aydı ay toldı uğıl bu söz / ayıtmış sözüňge yanut kıldı öz” [KB, 938 (Arat, 1979a, s. 111)].

“meniň sözçe barça yanut kıldı söz / tağı tuttum erse katıg yumdı köz” [KB, 3851 (Arat, 1979a, s. 388)].

2.1.1.2.3.2. Kurallı Birleşik Eylemler

2.1.1.2.3.2.1. Yeterlik Eylemleri

• **sözleyü bil-** “söyleyebilmek” [**sözle-** “söylemek, konuşmak” (Arat, 1979b, s. 406; Taş, 2009, s. 101)].

“bu ay toldı aydı söz aşğı telim / kalı sözleyü bilse uş bu tilim” [KB, 984 (Arat, 1979a, s. 116)].

“kalı sözleyü bilmese til sözüg / yaşıl kökte erse kör indrür özüg” [KB, 1003 (Arat, 1979a, s. 118)].

• **yora bil-** ~ **yöre bil-** “yorabilmek, yorumlayabilmek” [**yor-** “tabir etmek, yormak” (Arat, 1979b, s. 552; Taş, 2009, s. 133) ~ **yör-** “çözmek, yormak” (Arat, 1979b, s. 555; Taş, 2009, s. 122)].

“nücum bilse tıb hem yora bilse tüş / anıňg yormışı teg sözi kelse tuş” [KB, 2632 (Arat, 1979a, s. 276)].

“uğısa bu yalňguğ tüşer ök bu tüş / yora bilse terkin kelir ağız tuş” [KB,

4367 (Arat, 1979a, s. 439)].

“bu tüş ‘ilmi bilgü kerek aşnu keğ / yöre bilse ötrü idi saknu keğ” [KB, 5993 (Arat, 1979a, s. 594)].

2.1.1.2.3.2.2. Tezlik Eylemleri

• **ayu bir-** “söyleyivermek” [**ay-** “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130)].

“*ayu birmedimü* atañg ya anañg / ay oğlum beginğke özünğ kılnma teñg” [KB, 651 (Arat, 1979a, s. 81)].

“ilig aydı uktum eşittim munı / tağı bir sözüm bar *ayu bir* anı” [KB, 2669 (Arat, 1979a, s. 279)].

• **ķolu bir-** “isteyivermek” [**ķol-** “istemek, dilemek” (Arat, 1979b, s. 268)].

“iligdin *ķolu bir* meniñg ‘uzrümü / yarağı ne erse otı kıln emi” [KB, 4871 (Arat, 1979a, s. 486)].

“bayattın *ķolu birsü* yazuķlarım / du‘a birle bolğay keķürgey kerim” [KB, 5667 (Arat, 1979a, s. 563)].

• **sözleyü bir-** “söyleyivermek” [**sözle-** “söylemek, konuşmak” (Arat, 1979b, s. 406; Taş, 2009, s. 101)].

“kereklig söz aytur men emdi sañga / idi keđ baķıp *sözleyü bir* mañga” [KB, 1904 (Arat, 1979a, s. 208)].

• **tutzu bir-** “söyleyivermek” [**tutuz-** “söylemek, nasihat etmek, emretmek” (Arat, 1979b, s. 476; Taş, 2009, s. 216)].

“idi yaķşı aymış ötüken begi / tilin *tutzu birmiş* sañga söz yigi” [KB, 2682 (Arat, 1979a, s. 281)].

• **yora bir-** “yorumlayivermek” [**yor-** “tabir etmek, yormak” (Arat, 1979b, s. 552; Taş, 2009, s. 133)].

“negü kılmışınğnı sen adra seçe / *yora birdiñg* uktum ķamuğnı açā” [KB, 797 (Arat, 1979a, s. 97)].

2.1.1.2.3.2.3. Sürerlik Eylemleri

• **aytu tur-** “soragelmek” [**ayıt-** “sormak; söylemek, demek” (Arat, 1979b, s. 46; Taş, 2009, s. 204)].

“yime *aytu tursa* er at hallerin / açı hem tokı ya tonın oprakın” [KB, 2564 (Arat, 1979a, s. 269)].

“tapuğ kılsa bir neñ yazuğ kılsa ur / yawa ıdma boşlağ işin *aytu tur*” [KB, 4185 (Arat, 1979a, s. 421)].

• **ķolu tur-** “isteyedurmak” [**ķol-** “istemek, dilemek” (Arat, 1979b, s. 268)].

“küçi yetmişinçe ķatıglansu öz / yawa kılsa ‘uzri *ķolu tursu* öz” [KB, 5286 (Arat, 1979a, s. 526)].

• **oķıyu tur-** “çağıradurmak” [**oķı-** “okumak; çağırmaq” (Arat, 1979b, s. 336; Taş, 2009, s. 96)].

“birig beglenür kör taķı bir begin / *oķıyu turur* tegme künde öñin” [KB, 3535 (Arat, 1979a, s. 355)].

2.1.1.2.3.3. Belirleyici Birleşik Eylemler²⁵

aça ay- “açıkça söylemek, izah ederek anlatmak” [**aç-** “açmak; izah etmek”(Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)] / **ay-** “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130)].

²⁵ Korkmaz, bu terimle ifade ettiği birleşik eylemlerin Gabain’in “Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi için Modal yardımcı fiiller başlığı altında incelediği ET. *bol-u sakın-* ‘olmayı düşünmek’, *tıd-a katıglan-* ‘engellemeye çalışmak’, *ıd-u yara-* ‘göndermeye yaramak’, EAT. *yuyun-u başla-* ‘yıkılmaya başlamak’, *iste-y-ü git-* ‘rica için gitmek’, *otar-ı git-* ‘otlatmaya gitmek” yapısındaki örnekler olduğunu belirtmiştir. Korkmaz’a göre bu tür birleşiklerde asıl anlam, birinci eylemde değil ikincidedir ve birinci eylem, ikinci eylemdeki “anlamı belirleyen bir zarf görevindedir” (Korkmaz, 2003, s. 834). Banguoğlu ise bu eylemleri “yarı tasvir fiilleri” olarak adlandırmıştır. Banguoğlu’na göre bu birleşik eylemler, “tıpkı tasvir fiilleri kalıbında kurulmuş olup tasvir fiili anlatımı taşımayan”, ikinci eylemin gerçek anlamında olduğu (“*çıkagelmek, ala koymak*”) örneklerdir. Banguoğlu, Eski Türkçede ve Eski Osmanlıcada yaygın olduğunu belirttiği bu yapılar için Eski Türkçe “*oplayu tegmek, kılı alkmak*” Eski Osmanlıca “*sevinü gel-, koşa komak, kaçayörümek, ağlayu git-, isteyu varmak, basa düşmek*” örneklerini vermiştir. Yazar, -*Ip/-Up* “ulama zarffiilleri ile” kurulan “*yapıp durmak, sürüp gitmek, apışıp kalmak; kasıp kavurmak, atıp tutmak, sayıp dökmek, gidip gelmek*” gibi eylemleri de bu başlığa dâhil etmiş; ilk gruptaki örnekleri “eskiden kalma” olarak adlandırırken diğerlerini “yeni bir gelişme” saymıştır (Banguoğlu, 1986, s. 493, 494).

“yana aydı ilig söz asğı neçe / yası ma neçe ol mañga ay aça” [KB, 1000 (Arat, 1979a, s. 117)].

“negü kıldı erdi kadaşlar sañga / nelük yüz ewürdüñg aça ay mañga” [KB, 3205 (Arat, 1979a, s. 326)].

• **ayu tutuz-** “deyip bildirmek” [**ay-** “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130) / **tutuz-** “söylemek, nasihat etmek, emretmek” (Arat, 1979b, s. 476; Taş, 2009, s. 216)].

“çerig sançmış alp er tutuzmış ayu / mañga tört miñg er sü tükel sü tiyü” [KB, 2335 (Arat, 1979a, s. 248)].

2.1.1.2.3.4. İkili Birleşik Eylemler²⁶

• **tip ay-** “deyip söylemek” [**ti-** “demek” (Arat, 1979b, s. 443) ~ **tè-** “demek” (Taş, 2009, s. 132) / **ay-** “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130)].

“çiniler edebü’l-müluk tip ayar / maçınlar enisü’l-memalik atar” [KB, B28 (Arat, 1979a, s. 6)].

“çığay tip ayurlar kayu ol çığay / közi suç çığay ol neçe erse bay” [KB, 5387 (Arat, 1979a, s. 535)].

2.1.1.2.3.5. Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Eylemler

Kutadgu Bilig’de sözlü iletişim bağlamında kullanılan sözcük grupları arasında anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik eylemler bulunmaktadır. Öbeği oluşturan öğelerin biri ya da tamamı “kendi anlamları dışında” kullanılan anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik eylemler, bir adla bir eylem (“isim ve fiil”) ya da bir eylemle başka bir eylem (“fiil ve fiil”) ögesinden oluşur (Öztürk, 2008, s. 46).

²⁶ Banguoğlu, -Ip/-Up “ulama zarffiilleri ile” kurulan “yapıp durmak, sürüp gitmek, apışıp kalmak; kasıp kavurmak, atıp tutmak, sayıp dökmek, gidip gelmek” gibi eylemleri “yarı tasvir fiilleri” başlığıyla vermiştir (Banguoğlu, 1986, s. 493, 494). Bu sınıflamaya katılmayan Korkmaz, Türkiye Türkçesindeki benzer örnekleri “ikili birleşik fiiller” olarak adlandırır. Korkmaz’a göre bu gruptaki örnekler, “iki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip anlamca kaynaşmasından oluşmuştur. *alıp ver-*, *atıp tut-*, *dolup taş-*, *düşüp kalk-*, *gidip gel-*... gibi anlamca birbirine yakın veya zıt fiillerin oluşturduğu bu birleşiklerde, birinci fiil genellikle -Ip zarf-fiili yapısındadır”. Korkmaz, bu örneklerin Banguoğlu’nun “yarı tasvir fiilleri” olarak değerlendirdiği “çıkagel-, alıkoy-” gibi birleşiklerden “çok farklı” olduğunu ve bu gerekçeyle “farklı bir terimle ve ayrı bir tür olarak vermeyi” uygun bulduğunu belirtir (Korkmaz, 2003, s. 835).

• **ağız köni tut-** “ağzını bozmamak, küfür ya da günah söz söylememek” (Önler, 1999, s. 122) [**ağız** “ağız” (Arat, 1979b, s. 10) / **köni** “dik, doğru, gerçek” (Arat, 1979b, s. 278; Taş, 2009, s. 134) / **tut-** “tutmak” (Arat, 1979b, s. 471; Taş, 2009, s. 154)].

“negü kelse tapla kör eğgü isiz²⁷ / boyun bir²⁸ kazağa köni tut ağız” [KB, 1431 (Arat, 1979a, s. 160, Önler, 1999, s. 122)].

• **atı yağıl-** “ünlenmek, şöhrete ulaşmak” (Önler, 1999, s. 123) [**at** “ad, isim” (Arat, 1979b, s. 32; Taş, 2009, s. 46) / **yağıl-** “yayılmak” (Arat, 1979b, s. 512; Taş, 2009, s. 182)].

“buğun inçke tegse ilig²⁹ tegmese / begi atı eğgün yağılsa basa” [KB, 2180 (Arat, 1979a, s. 233, Önler, 1999, s. 123)].

• **aytu kir-** “söze girmek, söze başlamak” [**ayıt-** “sormak; söylemek, demek” (Arat, 1979b, s. 46; Taş, 2009, s. 204) / **kir-** “girmek” (Arat, 1979b, s. 259; Taş, 2009, s. 196)].

“yana aytu kirdi ilig öz sözün / yanut birdi ay toldı tügdi yüzün” [KB, 626 (Arat, 1979a, s. 78)].

• **bilig bir-** ~ **bilig bildür-** “bilgi vermek, bilgilendirmek” < [**bilig** “bilgi, hikmet” (Arat, 1979b, s. 82; Taş, 2009, s. 113) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bêr-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199) / **bildür-** “bildirmek” (Arat, 1979b, s. 81; Taş, 2009, s. 173)].

“negü tir eşitgil bilig birgüçi / biligsizni bordın söküp tığguçı” [KB, 2095 (Arat, 1979a, s. 226)].

“ne eğgü bilig birdi bilgi kıoyuğ / oğul kız atı erke kitmez oyug” [KB, 3382 (Arat, 1979a, s. 341)].

“uķuş ötgünür kör bilig bildürür / yayıđ dünya kılkın saňga uķturur” [KB, 398 (Arat, 1979a, s. 54)].

• **cevab bir-** “cevap vermek, cevaplamak; söz söylemek, buyurmak” [**cevab** “cevap” (Arat, 1979b, s. 125) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bêr-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

²⁷ *êsiz* (Önler, 1999, s. 122).

²⁸ *bêr* (Önler, 1999, s. 122).

²⁹ *êlig* (Önler, 1999, s. 123).

“yanut birdi oğğurmuş aydı bu söz / eşittim eşitgil *cevab birsü öz*” [KB, 3334 (Arat, 1979a, s. 337)].

“saŋga söz ayıtsa ötün söz çını / *cevab birse yarlıg tegürgil köni*” [KB, 4060 (Arat, 1979a, s. 409)].

• **haber bir-** “haber vermek, bildirmek, söylemek” [**haber** “haber” (Arat, 1979b, s. 171) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bër-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

“dünya erdemin asıgın yasın *haber birür*” [KB, C48 (Arat, 1979a, s. 14)].

“ayıtı kadaşların oğğurmuşa / esen tip *haber birdi ögdülmişe*” [KB, 3302 (Arat, 1979a, s. 334)].

• **iç sözi ay-** “sır söylemek, sır vermek” [**iç** “iç” (Arat, 1979b, s. 185) / **söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **ay-** “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130)].

“bitigçike *aygu kerek iç sözün* / küdezse bitigçi öküş ya azın” [KB, 2675 (Arat, 1979a, s. 280)].

• **kiŋgeş bir-** “akıl vermek, tavsiye etmek” [**kiŋgeş** “danışma, görüşme, düşünme” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêneş** “danışma, görüşme, düşünme” (Taş, 2009, s. 163) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bër-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

“yanut birdi oğğurmuş aydı maŋga / *kiŋgeş bir yarağı ne ol ay toŋga*” [KB, 3482 (Arat, 1979a, s. 349)].

“Oğğurmuş Ögdülmişke *Kiŋgeş Birmişin Ayur*” [KB, LXXIV (Arat, 1979a, s. 568)].

• **köŋgöl sözi aç-** “sır açmak, sır söylemek” [**köŋgöl** “gönül, yürek, anlayış” (Arat, 1979b, s. 276; Taş, 2009, s. 32) / **söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **aç-** “açmak; izah etmek” (Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)].

“aŋgar açtı ay toldı *köŋgli sözi* / ne ermiş tileki kim ermiş özi” [KB, 503 (Arat, 1979a, s. 65)].

• **köŋgöl tut-** “can kulağıyla dinlemek” (Önler, 1999, s. 154) [**köŋgöl** “gönül, yürek, anlayış” (Arat, 1979b, s. 276; Taş, 2009, s. 32) / **tut-** “tutmak” (Arat, 1979b, s. 471; Taş, 2009, s. 154)].

“bu ay toldı aydı eşit ay oğul / sözümni unıtma mañga tut köñgöl” [KB, 1167 (Arat, 1979a, s. 134, Önler, 1999, s. 155)].

• **meşel kel-** “özlü söz söylenmek” [**meşel** “söz, atasözü” (Arat, 1979b, s. 314) / **kel-** “gelmek” (Arat, 1979, s. 235; Taş, 2009, s. 131)].

“*meşel keldi türkçe muñgar meñgzetür / anı sözledim men munu yañgzatur*” [KB, 273 (Arat, 1979a, s. 42)].

• **meşelde kel-** “bir özlü sözde geçmek, nakledilmek” [**meşel** “söz, atasözü” (Arat, 1979b, s. 314) / **kel-** “gelmek” (Arat, 1979, s. 235; Taş, 2009, s. 131)].

“*ıdı kiçki söz ol meşelde kelir / ata ornı atı oğulğa qalır*” [KB, 110 (Arat, 1979a, s. 27)].

“*tañğ ermez seniñdin meşelde kelir / qayu neñg sewüg bolsa ‘aybı barır*” [KB, 3514 (Arat, 1979a, s. 110)].

• **minnet ur-** “başa kakmak, yaptığı iyiliği yüzüne vurmak” (Önler, 1999, s. 167) [**minnet** “minnet” (Arat, 1979b, s. 317) / **ur-** “vurmak, dövmek” (Arat, 1979b, s. 496), “vurmak, dövmek” (Taş, 2009, s. 154)].

“*tözü³⁰ halkğa barça kıılır eğgölük / yana minnet urmaz kişike külük³¹*” [KB, 857 (Arat, 1979a, s. 103, Önler, 1999, s. 167)].

• **naşihat tut-** “öğüdü tutmak, öğüde uymak” [**naşihat** “nasihat, öğüt” (Arat, 1979b, s. 324) / **tut-** “tutmak” (Arat, 1979b, s. 471; Taş, 2009, s. 154)].

“*emanet atı bar qanı kıldaçı / naşihat sözi bar qanı tuttaçı*” [KB, 6471 (Arat, 1979a, s. 639)].

• **pend bir-** “nasihat etmek, öğüt vermek” [**pend** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 373) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bër-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

“*sana sözledim men sözüm ay oğul / sañga birdi bu pend özüm ay oğul*” [KB, 187 (Arat, 1979a, s. 35)].

“*ölügli tirigke birür pend tilin / eşitgil anı sen köñgölke alın*” [KB, 1448 (Arat, 1979a, s. 162)].

³⁰ *tüzü* (Önler, 1999, s. 167).

³¹ *kölük* (Önler, 1999, s. 167).

• **pend tut-** “öğüdü tutmak, öğüde uymak” [**pend** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 373) / **tut-** “tutmak” (Arat, 1979b, s. 471; Taş, 2009, s. 154)].

“ata *pendi tuttu* yorıdı köni / *ıutı künde arttı yaradı küni*” [KB, 1566 (Arat, 1979a, s. 173)].

“atañg öldi bardı sañga birdi *pend* / *ata pendı tutsa şeker bolga khand*” [KB, 5154 (Arat, 1979a, s. 514)].

• **öt saw ay-** “öğüt vermek, öğütte bulunmak” [**öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365) / **saw** “söz, haber, öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 384) / **ay-** “demek, söylemek” (Arat, 1979b, s. 41; Taş, 2009, s. 130)].

“özi barmışın hem neteg körmışın / *ayu birdi öt saw negü aymışın*” [KB, 6237 (Arat, 1979a, s. 617)].

• **öt erig bir-** “öğüt vermek, öğütte bulunmak” [**öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365) / **erig** “nasihat” (Arat, 1979b, s. 157) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bër-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

“negü tir eşit emdi köñgli tirig / sañga yaqşı sözlep *birür öt erig*” [KB, 4910 (Arat, 1979a, s. 490)].

“mañga *öt erig bir* tutunsu özüm / *ıutaısu sözünğ çın süzölsü özüm*” [KB, 5117 (Arat, 1979a, s. 511)].

• **öt saw erig bir-** “öğüt vermek, öğütte bulunmak” [**öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365) / **saw** “söz, haber, öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 384) / **erig** “nasihat” (Arat, 1979b, s. 157) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bër-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

“taıı yaqşı aymış bilig birgüçi / közi suıka *öt saw erig birgüçi*” [KB, 2617 (Arat, 1979a, s. 275)].

“yanut birdi ögdölmüş aydı ilig / bu yañılgı *birü tursa öt saw erig*” [KB, 6265 (Arat, 1979a, s. 620)].

• **öt saw erig sözle-** “öğüt vermek, öğütte bulunmak” [**öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365) / **saw** “söz, haber, öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 384) / **erig** “nasihat” (Arat, 1979b, s. 157) / **sözle-** “söylemek, konuşmak” (Arat, 1979b, s. 406; Taş, 2009, s. 101)].

“negü tir eşitgil tonğa alp erig / bilig *sözlemiş kör bu öt saw erig*” [KB, 5861 (Arat, 1979a, s. 581)].

• **ötüg bir-** “dileği arz etmek” [**ötüg** “dilek, rica” (Arat, 1979b, s. 366; Taş, 2009, s. 117) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bêr-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

• **ötüg ötün-** “dileği arz etmek” [**ötüg** “dilek, rica” (Arat, 1979b, s. 366; Taş, 2009, s. 117) / **ötün-** “arz etmek, dilekte bulunmak, ricada bulunmak” (Arat, 1979b, s. 367), “arz etmek, ricada bulunmak” (Taş, 2009, s. 190)].

“kirür hem çıkar bolsa anda naru / ötünse ötüg saw törüçe körü” [KB, 4043 (Arat, 1979a, s. 408)].

“bu yañlıg körüp bu özüm eymenip / ötüg ötnümez men tilimni yazıp” [KB, 791 (Arat, 1979a, s. 96)].

“ötüg birdi ögdülmiş aydı ay beg / yorayın bu sözni köñgültteki teg” [KB, 2673 (Arat, 1979a, s. 280)].

• **sır aç-** “sırrı ortaya çıkarmak, açığa vurmak” [**sır** “sır, gizli söz” (Arat, 1979b, s. 397) / **aç-** “açmak; izah etmek”(Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)].

“köñgül sırrı açma sözüñ tegmeke / kalı açtıñ erse özüñ emgeke” [KB, 4293 (Arat, 1979a, s. 431)].

“köñgüldeki sırrım açar men saña / tilek arzu birle uçar men saña” [KB, 4796 (Arat, 1979a, s. 480)].

• **söz aç-** “sır söylemek, sır paylaşmak” [**söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **aç-** “açmak; izah etmek”(Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)].

“bu iki kişike söz açğu kerek / söz açsa awağları yüdü kerek” [KB, 2680 (Arat, 1979a, s. 281)].

• **söz yolu aç-** “söze yol açmak, söze zemin hazırlamak” (Önler, 1999, s. 171) [**söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **yol** “yol, sefer” (Arat, 1979b, s. 551; Taş, 2009, s. 30) / **aç-** “açmak; izah etmek” (Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)].

“muñgar meñzetü aydı şaèir tili / bu şa‘ir sözi kör açar söz yolu” [KB, 1421 (Arat, 1979a, s. 159, Önler, 1999, s. 171)].

• **söz yori-** “söz dolaşmak, konuşulmak” [**söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **yori-** “yürümek, varmak” (Arat, 1969b, s. 553), “yürümek, varmak; yaşamak, ömür sürmek; davranmak” (Taş, 2009, s. 94)].

“buğun tillerinde negü söz yorır / söküşümü telimrek ya ögdi kelir” [KB,

3100 (Arat, 1979a, s. 317)].

• **sözke ul (tüp) ur-** “söze dayanak bulmak, sözü konuya getirmek” (Önler, 1999, s. 172) [**söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **ul** “temel” (Arat, 1979b, s. 491; Taş, 2009, s. 84) / **tüp** “dip, esas” (Arat, 1979b, s. 479; Taş, 2009, s. 52) / **ur-** “vurmak, döğmek” (Arat, 1979b, s. 496), “vurmak, dövmek” (Taş, 2009, s. 154)].

“küsemiş aňgar bardı bir kün turup / sözün sözledi *sözke ul tüp urup*” [KB, 506 (Arat, 1979a, s. , Önler, 1999, s. 172)].

• **til beğükle-** “pervasızlaşmak, dili uzamak” (Önler, 1999, s. 173) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **beğükle-**³² “büyütmek”].

“uruğluğ tarıglıg *beğükler tili* / beğükrek bolur bolma ewçi kılı” [KB, 4496 (Arat, 1979a, s. 451, Önler, 1999, s. 173)].

• **til beğüt-** “dili uzamak, pervasız konuşmak, incitici ve suçlayıcı konuşmak” (Önler, 1999, s. 173) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **beğüt-** “büyütmek” (Arat, 1979b, s. 69; Taş, 2009, s. 204)].

“*beđütgey tilin* köňgli neňge bolup / kötürgü kerek neň tilese kolup” [KB, 4492 (Arat, 1979a, s. 451, Önler, 1999, s. 173)].

• **til uzat-** “dil uzatmak, kötü söz söylemek” [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **uzat-** “uzatmak” (Arat, 1979b, s. 501; Taş, 2009, s. 210)].

“elig bulmaduğ bulsa ilke elig / *uzatur* budunka elig hem *tilig*” [KB, 5758 (Arat, 1979a, s. 571)].

• **tili tuz³³ tam-** “ağzından bal damlamak” (Önler, 1999, s. 174) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **tuz** “tuz” (Arat, 1979b, s. 476) / **tam-** “damlamak” (Arat, 1979b, s. 420; Taş, 2009, s. 155)].

“yüzi körklüg erdi körüp köz kamar / sözi yumşak erdi *tili tuz tamar*” [KB, 464 (Önler, 1999, s. 174)].

³² KB dizininde, *beğük* “büyük” (Arat, 1979b, s. 68) maddesi altında gösterilmiştir.

³³ *tuz* sözcüğü, *lezzet* ifade etmektedir. Arat, sözcüğü *tüz* olarak okumuş; *tüz tamar* öbeğini, Türkiye Türkçesine “doğru söylerdi” biçiminde aktarmıştır (Önler, 1999, s. 174): “Yüzü, bakınca, göz kamaştırarak kadar güzel idi; sözü sert değildi, fakat doğru söylerdi.” (Arat, 1991, s. 43).

• **tili yazıl-** “dili çözülmek, ağzını açmak, konuşmak” (Önler, 1999, s. 174) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **yazıl-** “açılmak, çözülmek” (Arat, 1979b, s. 534; Taş, 2009, s. 182)].

“bu yaŋlıg körüp bu özüm eymenip³⁴ / ötüg ötnümez³⁵ men *tilimni yazıp*” [KB, 791 (Arat, 1979a, s. 96, Önler, 1999, s. 174)].

• **tilig aç-** “konuşmaya başlamak” [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **aç-** “açmak; izah etmek” (Arat, 1979b, s. 1; Taş, 2009, s. 186)].

“turup kirdiler ewke alşıp elig / kadaşı ayıttı kör *açtı tilig*” [KB, 5684 (Arat, 1979a, s. 564)].

• **tilin sözde atı yorı-** “adı dilde yaşamak, hep söylenmek” [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402) / **at** “ad, isim” (Arat, 1979b, s. 32; Taş, 2009, s. 46) / **yorı-** “yürümek, varmak” (Arat, 1969b, s. 553), “yürümek, varmak; yaşamak, ömür sürmek; davranmak” (Taş, 2009, s. 94)].

“kimi sewse ermiş köngül arzulap / *tilin sözde atı yorır* söz ulap” [KB, 3478 (Arat, 1979a, s. 349)].

• **tilin oyna-** “şakalaşmak, lakırdı etmek, yüzgöz olmak” (Önler, 1999, s. 174) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **oyna-** “ oynamak” (Arat, 1979b, s. 348; Taş, 2009, s. 83)].

“basıtma katıgılan kiçigke özünġ / *tilin oynamaġıl* tıda tut sözünġ” [KB, 4184 (Arat, 1979a, s. 421, Önler, 1999, s. 174)].

• **tilinde yorit-** “dilinden düşürmemek, sürekli dile getirmek” (Önler, 1999, s. 175) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **yorit-** “yürütmek” (Arat, 1979b, s. 554; Taş, 2009, s. 211)].

“körüp sewdi hacib bu ay toldını / *tilinde yorıttı* kamuġ öġdini” [KB, 530 (Arat, 1979a, s. 67, Önler, 1999, s. 175)].

• **tiliŋne ilin-** “diline düşmek” [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **ilin-** “yakalanmak, tutulmak, kapılmak, kaptırmak” (Arat, 1979b, s. 196; Taş, 2009, s. 194)].

“usa edġü tutġıl bularnı kadaş / bularnıŋ *tiliŋne ilinme* adaş” [KB, 4397 (Arat, 1979a, s. 442)].

³⁴ *eymenip* (Önler, 1999, s. 174).

³⁵ *ötünmez* (Önler, 1999, s. 174).

• **uşağ sözle-** “dedikodu etmek, dedikodu yapmak” [**uşağ** “dedikodu” (Arat, 1979b, s. 499; Taş, 2009, s. 30) / **sözle-** “söylemek, konuşmak” (Arat, 1979b, s. 406; Taş, 2009, s. 101)].

“yongama kişig sen *uşağ sözleme* / köni sözlegil söz barın kizleme” [KB, 4108 (Arat, 1979a, s. 414)].

• **yanut bir-** “yanıt vermek, cevaplamak” [**yanut** “cevap, karşılık” (Arat, 1979b, s. 522; Taş, 2009, s. 166) / **bir-** “vermek” (Arat, 1979b, s. 87) ~ **bĕr-** “vermek” (Taş, 2009, s. 199)].

“*yanut birdi* ögdülmiş ilig kıtu / bilig birle begler beğütüti atı” [KB, 1905 (Arat, 1979a, s. 208)].

“*yanut birdi* odğurmuş aydı bu söz / eşittim men emdi aya köngli tüz” [KB, 4314 (Arat, 1979a, s. 433)].

2.1.2. Sözcük Grupları

2.1.2.1. Sıfat Tamlaması

• **açığ söz**³⁶ “acı söz, incitici söz” (Önler, 1999, s. 121) [**açığ** “acı” (Arat, 1979b, s. 3; Taş, 2009, s. 112) / **söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402)].

“tügük yüz *açığ söz* kişig tumlıtur / tiriglikte kitmez köngülde yatur” [KB, 2577 (Arat, 1979a, s. 270, Önler, 1999, s. 121)].

2.1.2.2. İsnat Grubu

• **tili çın**³⁷ “doğru sözlü” (Önler, 1999, s. 173) [**til** “dil, söz, lügat” (Arat, 1979b, s. 446) / **çın** “gerçek, doğru, sahih” (Arat, 1979b, s. 130; Taş, 2009, s. 56)].

“*tili çın* kerek bolsa köngli köni / buđunka³⁸ asıg kılsa toğsa³⁹ küni” [KB, 2010 (Arat, 1979a, s. 218; Önler, 1999, s. 173)].

2.1.2.3. Yinelemeler

Kutadgu Bilig’de sözlü iletişim ögesi niteliğindeki yinelemeler arasında aynı ya da yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikileme ve üçleme yapısında sözcük grupları bulunmaktadır. Eserde, bu kapsamda üç ikileme, bir tane de üçleme

³⁶ Önler, KB’de yer alan deyimler arasında göstermiştir (Önler, 1999, s. 121).

³⁷ Önler, KB’de yer alan deyimler arasında göstermiştir (Önler, 1999, s. 173).

³⁸ *boğunka* (Önler, 1999, s. 173).

³⁹ *tuğsa* (Önler, 1999, s. 173).

belirlenmiştir. Bayraktar, eserde çok sayıda örneği bulunan üçlemelerin “daha çok türdeş kelime tekrarları boyutunda” (Bayraktar, 2014, s. 34) olduğunu belirtmiştir.

2.1.2.3.1. İkilemeler

• **kiñgeşçi öge** “müşavir, danışman” [**kiñgeşçi** “müşavir” (Arat, 1979b, s. 258) ~ **kêñeşçi** “müşavir” (Taş, 2009, s. 28) / **öge** “çok akıllı, müşavir (Arat, 1979b, s. 355; Taş, 2009, s. 122)].

“negü tir eşitgil *kiñgeşçi öge*⁴⁰ / kiñgeşte töker begke yünçü üge” [KB, 2935 (Arat, 1979a, s. 304)].

• **öt erig** “öğüt, nasihat” [**öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365) / **erig** “nasihat” (Arat, 1979b, s. 157)].

“mini kör meniñdin kötür *öt erig* / ökünme yarın sen bu kün sen tirig” [KB, 1466 (Arat, 1979a, s. 164)].

• **uşak söz** “dedikodu” [**uşak** “dedikodu” (Arat, 1979b, s. 499; Taş, 2009, s. 30) / **söz** “söz” (Arat, 1979b, s. 402)].

“kuruğ sözleme sen kişig soñdama / *uşak söz* eğerme yime kikneme” [KB, 4301 (Arat, 1979a, s. 432)].

2.1.2.3.2. Üçlemeler

• **öt saw erig** “öğüt, nasihat” [**öt** “öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 365) / **saw** “söz, haber, öğüt, nasihat” (Arat, 1979b, s. 384) / **erig** “nasihat” (Arat, 1979b, s. 157)].

“negülük çoður sen bu eğgülerig / nelük taplamaz sen bu *öt saw erig*” [KB, 3984 (Arat, 1979a, s. 401)].

“meniñdin nerek emdi *öt saw erig* / bu öğlek öti tap sañga ay tirig” [KB, 5136 (Arat, 1979a, s. 513)].

2.2. Kullanımları ve Anlam Özellikleri Açısından Sözlü İletişim Ögeleri

Kutadgu Bilig’de yer alan sözlü iletişim kavram alanına ilişkin söz varlığı ürünlerinin kullanıldığı yerlerin, karşıladığı kavramların, sergilediği eş dizimsel ve anlamsal özelliklerin vb. belirlenmesi, söz konusu örneklerin bağlam, kullanım

⁴⁰ *kiñgeşçi öge* ikilemesi, metnin Türkiye Türkçesine aktarımında “has-müşavir” sözcüğü ile karşılanmıştır: “Dinle, istişarede beyin önüne yığınla inci dökten has-müşavir ne der.” (Arat, 1991, s. 216).

ve anlam boyutlarıyla değerlendirilmesini sağlayacaktır. Metindeki sözlü iletişim öğelerinin kullanımlarına ve anlam özelliklerine yönelik kimi değerlendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

a) *Kutadgu Bilig*’de belirlenen sözlü iletişim öğeleri, sözcüklerden (ad, eylem) ve sözcük gruplarından (sıfat tamlaması, isnat grubu, yinelemeler) oluşmaktadır. Örneklerin tamamına yakını, basit, türemiş ve birleşik yapıli adlar ve eylemlerdir. Ad ve eylem kök ya da gövdelerinden 14 farklı ekle (/+çI/, /+IIg/+IUg/, /+IIk/+IUk/; /-dI/-dU/, /-g/, /-GA/, /-gçI/, /-gUçI/, /-k/, /-m/, /-nç/, /-ş/, /-t/, /-z/) ad; 12 farklı ekle (/+A-/, /+DA-/, /+kI-/, /+IA-/, /+IA-n-/, /-d-/, /-l-/, /-n-/, /-ş-/, /-t-/, /-Ur-/, /-z-/) eylem türetilmiştir. En sık kullanılan yapım ekleri, ad ve eylem kök ya da gövdelerinden bir işi yapan, gerçekleştiren anlamlı özne adları türeten /-gUçI/ ve /+çI/ ekleridir. Birleşik sözcüklerin yalnızca biri birleşik ad yapısındaiken diğer örneklerin tümü birleşik eylemlerdir. Birleşik eylemlerde en çok kullanılan yardımcı eylem *kıl-*’tır. Birleşik eylemler içindeki en sık kullanım ise anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş öbeklerdir.

b) Metinde, sözlü iletişim öğelerinden birden fazlası aynı beyitte bulunabilmektedir:

“anğar sözledim men sözüñni neçe / tağı minde yigrek sen ayğıl açā” [KB, 514 (Arat, 1979a, s. 66)].

“ilig yarlıkamaz negü sözleyin / ayıtmazda aşnu negü ötneyin” [KB, 959 (Arat, 1979a, s. 113)].

“bu az söz ol ol kim ayıtmuşka öz / cevab birse sözke yanut kılsa söz” [KB, 1006 (Arat, 1979a, s. 118)].

“yanut birdi odğurmuş aydı sözüñg / eşittim sözümni eşitgil özünğ” [KB, 3318 (Arat, 1979a, s. 336)].

c) Sözlü iletişim kavram alanı içinde değerlendirilebilecek kimi öğeler, türlü anlamları dolayısıyla farklı kavramları da karşılamaktadır. Bu gibi örneklerin bir bölümü ise sözlü iletişim bağlamında kullanılmamıştır:

“bu yanğılıg bolur kör er at şuhbeti / katılmak tilese emi bu oti”⁴¹ [KB, 4312 (Arat, 1979a, s. 433)].

⁴¹ *şuhbet* “sohbet” (Arat, 1979b, s. 408). Sözcük, Arapçada “arkadaşlık, dostluk, yoldaşlık, kardeşlik, ortaklık” (Baalbaki, 1995, s. 688), “sohbet etmek; dost olmak” (Kantar, 2009, s. 1137) anlamlarına gelmektedir. Beyit, Türkiye Türkçesine “Hizmetkârlar ile münasebet böyle olur; onlar arasında yaşamak istersen, devası ve çaresi budur.” (Arat, 1991, s. 311) biçiminde aktarılmıştır.

“isiz bu yigitlik kani kaçça bardı / *tilep* bulmadım men neçe me *tilettim*”⁴²
[KB, 6524 (Arat, 1979a, s. 644)].

“kişike *yanut kıl* kişilik teñgi / *yanutluğ* üçün at urundi kişi”⁴³ [KB, 5893
(Arat, 1979a, s. 584)].

“kamuğ kaçdğısı erdi ümmet üçün / *kutulmak tiler erdi* rahat üçün” [KB,
40 (Arat, 1979a, s. 21)] ~ “köñül bir bayatka uladım köni / *tilekçi* bolup men
tiler men anı”⁴⁴ [KB, 4778 (Arat, 1979a, s. 478)].

ç) Aynı kavramı karşılayan basit ve türemiş yapıları Türkçe sözcüklerle alıntılar, metinde bir arada kullanılmıştır: *öt* ~ *naşihat* “öğüt, nasihat”, *kaavl* ~ *lafz* ~ *saw* ~ *söz* “söz”, *yalawaç* ~ *sawçı* “elçi, peygamber”, *cevab* ~ *yanıg* ~ *yanut* “cevap, karşılık”. Bu durum, söz konusu örneklerle kurulan kimi sözcük gruplarında da örneklenmiştir: *cevab bir-*, *cevab kıl-* ~ *yanut bir-*, *yanut kıl-* “cevap vermek, yanıtlamak”...

d) Sözel olmasına bağlı kalınmaksızın türlü kavramların sözle yayılması, bağlanması; bir ya da birden fazla alıcıya ulaşması, ulaştırılması, iletilmesi vb. sözlü iletişim bağlamında değerlendirilmiştir. Metinde bu kavramlar, basit ve türemiş eylemlerle [(söz) *ilt-*, (söz) *ula-*, (erdem, at) *yağ-*; (söz) *tegiür-*, (at, kü, söz) *yağıl-*] karşılanmıştır.

e) Metinde *su’al* “sual” (Arat, 1979b, s. 407) sözcüğü, yalnızca bap başlıklarıyla ikili konuşmaları içeren alt başlıklarda kullanılmıştır. Metnin *Fihristü’l-Ebvab* (Arat, 1979a, s. 11-16) adlı bölümünde de sözcüğün bap başlıkları içindeki kullanımları yer almaktadır.

f) *Erig* “nasihat” (Arat, 1979b, s. 157) sözcüğü, tek başına geçmemiş; aynı ya da yakın anlamlı *öt* ve *saw* ile ikileme (*öt erig*) ya da üçleme (*öt saw erig*)

⁴² *tilet-* “istemek, diletmek” (Arat, 1979b, s. 450; Taş, 2009, s. 209) < *tile-* “dilemek, istemek, beklemek, aramak” (Taş, 2009, s. 209). Beyit, Türkiye Türkçesine “Yazık bu gençliğe, hani, nereye gitti; ne kadar arayıp, arattımsa da bulamadım.” (Arat, 1991, s. 468) biçiminde aktarılmıştır.

⁴³ *yanut* “cevap, karşılık” (Arat, 1979b, s. 522; Taş, 2009, s. 166) < *yan-* “dönmek, geri dönmek” (Taş, 2009, s. 166). Beyit, Türkiye Türkçesine “İnsana insanlığı nisbetinde mukabelede bulun; böyle mukabelede bulunduğu için, insana insan adı verilmiştir.” (Arat, 1991, s. 421) biçiminde aktarılmıştır.

⁴⁴ *tile-* “dilemek, istemek, beklemek, aramak” (Arat, 1979b, s. 447; Taş, 2009, s. 142), *tilekçi* “dilekte bulunan, dileyen” (Arat, 1979b, s. 450; Taş, 2009, s. 29) < *tilek* “dilek” (Taş, 2009, s. 29). Beyitler, Türkiye Türkçesine “Bütün kaygusu ümmeti idi; rahat etmek için, onun azaptan kurtulmasını dilerdi.” ve “Gönlümü ihlas ile bir olan Tanrıya ulaştırdım; isteyici sıfatı ile yalnız onu istiyorum.” (Arat, 1991, s. 14, 345) biçiminde aktarılmışlardır.

oluşturmuştur. Bu nitelikteki sözcüklerin birlikte kullanımıyla da aynı ya da yakın anlamlı kimi sözcük öbekleri oluşmuştur: *öt saw ay-*, *öt erig bir-*, *öt saw erig bir-*, *öt saw erig sözle-* “öğüt vermek, öğütte bulunmak”.

g) *Sözçi* “sözcü, maruzatta bulunan” (Arat, 1979b, s. 406; Taş, 2009, s. 29) sözcüğü, anlam genişlemesiyle “elçi, temsilci vb.” anlamlarında da kullanılmıştır. Nitekim sözcüğün metindeki üç örneğinden ikisinde, bu anlam daha belirgindir:

“katıg arzuladı sini körgüke / mini *sözçi ıdtı* okıp iltgüke”⁴⁵ [KB, 3456 (Arat, 1979a, s. 347)].

“mini *sözçi ıdtı* bu işke sañga / uwut kıлмаğıl sen mini ay tonğa”⁴⁶ [KB, 4981 (Arat, 1979a, s. 497)].

3. Sonuç

Kutadgu Bilig’de doğrudan ya da dolaylı olarak sözlü iletişim bağlamında değerlendirilebilecek 166 farklı sözcük ve sözcük grubu belirlenmiştir. Metindeki bu kullanım yoğunluğu, iki farklı nedene bağlanabilir:

a) *Metnin içeriğinden ve üslubundan kaynaklanan nedenler*: Eser, yazılı bir ürün olmasına karşın kurgusu karşılıklı konuşmalar üzerine kuruludur; bunun doğal sonucu olarak metnin akışı ve üslubu, bilgilendirmeler ve düşünce aktarımları, büyük oranda sözlü iletişim kapsamındaki söz varlığı ürünleriyle biçimlenmiştir. Metnin düzenlenişinde soru-cevap yöntemine sıkça başvurulması, özellikle bu doğrultudaki kimi öğelerin aynı sıklıkla kullanılması sonucunu doğurmuştur. Bununla birlikte *Kutadgu Bilig*’de, farklı kesimlere ya da kişilere yol gösterme, öğüt verme işlevli ifadeler yoğundur. Özellikle devlet yöneticisinin halkla, türlü meslek grubu mensuplarıyla vb. kurması gereken ilişkilere yönelik değerlendirmelere, tavsiye niteliğinde önerilere yer verilmesi, söz konusu kavramları karşılayan birçok sözcük ya da sözcük grubunun kullanımını gerekli kılmıştır.

b) *Metnin üretildiği ve beslendiği kaynaklardan doğan nedenler*: Yazılı ve sözlü metinlerin üretildiği toplumun kültürel özellikleri, değer yargıları, öncelikleri, eğilimleri, gelenek ve görenekleri, sahip olduğu maddi ve manevi öğeler vb. o toplumun diline ve dolayısıyla dil kullanıcılarının üretip biçimlendirdiği edebiyat ürünlerine yansır. Bununla birlikte günlük yaşamda sözlü iletişimin yazılı iletişime oranda daha pratik ve işlevsel oluşu, bu işlevselliği

⁴⁵ Beyit, Türkiye Türkçesine “Seni görmeyi çok arzu etti; seni çağırıp götürmek için, davetçi olarak, beni yolladı.” (Arat, 1991, s. 252) biçiminde aktarılmıştır.

⁴⁶ Beyit, Türkiye Türkçesine “Bu iş için beni sana elçi olarak gönderdi; ey kahraman, sen beni artık utandırma.” (Arat, 1991, s. 359) biçiminde aktarılmıştır.

her zaman koruması, yaşamı ve yaşamda karşılaşılan olayları, durumları, insan ilişkilerini yansıtan edebî eserlerde buna koşut bir durum sergilemektedir. *Kutadgu Bilig'*de de toplum kültüründe var olan kimi motifler, günlük yaşamın söze dayanan ya da sözlü yapılan eylemleri, bu kavram alanına giren adlar, eylemler ve türlü sözcük grupları kullanılarak yansıtılmış; kültürel öğeler, sözlü iletişime ilişkin kavramlar, sözel boyutuyla ön plana çıkan iyi ya da kötü insan huyları, nitelikleri ve davranış biçimleri, metinde yer almıştır. Bu kapsamdaki dil birimleri ve kavram alanları, ana hatlarıyla aşağıdaki biçimde sınıflandırılabilir:

söylemek, konuşmak, demek → emsal, kavı, lafz, meşel, saw, söz, sözlüg, ayguç, sözlegüç, tığüç, tıldam ~ tildem; ay-, ti-, ayıt-, sözle-, ula-, sawlan-, sözlen-; sözleyü bil-, sözleyü bir-, ayu bir-, aytu kir-, tutzu bir-, tip ay-, açığ söz, ağız köni tut-, söz yolu aç-, sözke ul (tüp) ur-, tili çın, tili tuz tam-, tili yazıl-, tilig aç-, tilin oyna-, tilinde yorit-, tilingne ilin-

duymak, işitmek, dinlemek → eşitgüç; eşit-, eştür-, tıngla-; köngül tut-

soru sormak, cevap vermek → aytığ, cevab, ilel, su'al, yanığ, yanut; hazır cevab; ay-, ayıt-, sor-; aytu tur-, cevab bir-, cevab kııl-, yanut bir-, yanut kııl-

(*dilek, haber, bilgi, söz, sır vb.*) *iletmek, bildirmek, aktarmak, taşımak, yaymak* → ötüğ, sır, yalawaç, yalawaçlık, bildürgüç, iltgüç, ötüğç, sawç, sözç, yağğüç; ilt-, ötüñ-, tegür-, yađ-, yağıl-, yañza-; ayu tutuz-, bilig bir- ~ bilig bildür-, haber bir-, ötüğ bir-, ötüğ ötüñ-, sır aç-, söz aç-, iç sözi ay-, köngül sözi aç-, atı yağıl-, söz yorı-, tilin sözde atı yorı-, meşel kel-, meşelde kel-

tartışmak, fikir alışverişi yapmak, danışmak, görüşmek → kiñgeş, kiñgeşçi, munazara, öge, ögelik; kiñge-, kiñgeş-; kiñgeş kııl-, munazara kııl-, kiñgeşçi bol-, kiñgeş bir-; kiñgeşçi öge

öğüt vermek → kumarı, naşihat, öt; öt erig, öt saw erig; ötle-; naşihat kııl-, naşihat tut-, pend bir-, pend tut-, öt saw ay-, öt erig bir-, öt saw erig bir-, öt saw erig sözle-

anlatmak, açıklamak, izah etmek → aç-; aça ay-

davet etmek, seslenmek, çağırmak → okıç, okığç, okıtç; okı-, okış-, okıt-, ünde-; okıyu tur-

dilemek, istemek → kol-, tile-; kolu bir-, kolu tur-

övmek, övünmek → ögdi, ögünç, öggüç; ög-, ögdil-

buyurmak, emretmek → buyur-, tutuz-

kötü söz söylemek, azarlamak, bağırıp çağırmak, kızmak, ayıplamak, suçlamak, sövmek → söküş; çoğla-, ilen-, ser-, sök-; til beğüt-, til beğükle-, til

uzat-

iftira atmak, çekiştirmek, şikâyet etmek, dedikodu yapmak, gevezelik etmek, gammadlık yapmak, başa kakmak → 'aybet, uzun, ozunçı, yaŋgşak, yoŋgak, yoŋgakçı, uşakçı, uşak söz; soŋgda-, yaŋgşa-, yoŋga-; minnet ur-, uşak sözle-, yoŋgak kıl-

söz vermek → va'de kılmak

rüya yorumlamak → mu'abbir, yorğuçı, yörüg; yor-; ta'bir kıl-, yora bil-
~ yöre bil-, yora bir-

taziyede bulunmak → ta'ziyet kıl-

Kaynaklar

- Arat, R. R. (1979a). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (1979b). *Kutadgu Bilig III İndeks* (Haz. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 47, Seri: IV - Sayı: A12.
- _____ (1991). *Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig II Çeviri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları: II. Dizi - Sa. 20d.
- Aydın, M. (2011). "Kutadgu Bilig'deki Ay-, Ayıt-, Sözlü- ve Ti- Fiilleri Bağlamında Eş Anlamlılık Sorunu", *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri 26-27 Ekim 2009*, s. 79-85. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baalbaki, R. (1995). *Al Mawrid A Modern Arabic-English Dictionary*. Beirut: Dar El-İlm Lilmalayin.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barutcu Özönder, F. S. (2018). "Kutadgu Bilig II, Kutadgu Bilig'in Metin Türü ve Tarihsel Diyalektoloji için Değeri", *ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 179-253.
- Bayraktar, F. S. (2014). "Kutadgu Bilig'de Üçlemeler, Dörtlemeler ve Beşlemeler", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(2), 29-53.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford University Press.
- Kanar, M. (2009). *Kanar Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Önler, Z. (1999). "Kutadgu Bilig'de Yer Alan Deyimler", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 119-186.
- Özkan, N. (2011). "Kutadgu Bilig'den Günümüze Türkçe Kelimelerde Anlam Olayları", *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig*

- Bildirileri 26-27 Ekim 2009*, s. 433-460. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1043.
- Özmen, M. (2004). “Divanü Lügati’t-Türk’te ve Kutadgu Bilig’de “aymak” Fiiliyle Kurulan Dolaysız Anlatım Cümleleri Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 14, 67-77.
- Öztürk, D. (2008). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2009). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 984.
- Tezcan, S. (1981). “Kutadgu Bilig Dizini Üzerine”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C. XLV/2, Sa. 178, 23-78. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.